

IVAN CANKAR

NINA

□ □ □

ZALOŽIL L. SCHWENTNER
V LJUBLJANI 1906

PRVA NOČ.

Zakaj si pogledala tako plaho? In roke se ti tresejo, Nina!... Nikogar ni zunaj, duri so zaklenjene in nihče ni zvonil... Vzdrabila si se, ker so te bile poklicale zvezde, ki čakajo nate vsak večer. Sanje so še v tvojih očeh, zato gledaš plaho. Kaj se ti je sanjalo? Ni treba povedati; v očeh ti je zapisano, na obrazu. O Nina, tudi v sanjah ne smeš videti preteklosti, ne sme te biti strah prihodnosti!...

Ne, ne on — jaz sem bil pri tebi in sem ti gledal v obraz, ki je bil tako miren; jaz sem te držal za roko, da bi jo ogrel, ker je bila tako mrzla... Kako globoko so potopili strah v tvoje srce! Leži na dnu, kakor črn kamen in vsa moja ljubezen ni toliko močna, da bi ga vzdignila... Ni šel po veži s tihimi koraki, ni narahlo odklepal duri, ni stopil k tvoji postelji... duri so

bile zaklenjene, starka je dremala ob tvoji postelji in je v spanju rožljala z molkom...

Temà je že v najini tihi izbi. Glej, zdaj odgrnem okno in zvezde, ki jim je že dolgčas, te bodo veselo pozdravile... Kakò se je zasvetil tvoj beli obraz! Noč se je pogledala v tvojih očeh kakor v ogledalu in se je začudila svoji in tvoji lepoti...

Okleni se me okoli vratu, da te ponesem k oknu. Tako bi te nosil, bolnega otroka, skozi svetlo, dolgo noč... zdi se mi, da bi prišla naravnost do zvezd, v blažena nebesa, in nič bi se nama ne zdelo čudno. Če je bilo mogoče, da sem te našel v svoji bridkosti in da si me blagosloвила s svojo ljubeznijo — kakšno čudo bi bilo na svetu še nemogoče, ko je Lazar vstal iz groba?

Vztrepetala si — kod hodijo tvoje misli? Zavij se tesneje, skrij roke, te drobne, mrzle, uboge; mraz ti je... Ne glej doli, Nina, na to pusto ulico; v nebo se ozri! Tam doli je greh in strahota; pobegnili sva obadva, ranjena in trudna; ni treba, da bi gledala nazaj! In če se ozreš, ozri se z usmiljenjem,

ne z bojznijo; zakaj mnogo jih je ostalo tam, ki gledajo kvišku in so uklenjeni . . .

Misli na preteklost, kakor na povest, ki si jo brala nekoč in ki ti je pretresla srce. Misli, da tisto življenje ni bilo drugega nič, nego fantazija človeka, ki je bil okusil veliko bridkosti; moli za ubogo dušo in pozabi nanjo . . .

Če bi udarilo kladivo na prozoren porcelan, namesto na gibko jeklo, bi ga razbilo na drobne črepine. Poznal sem jih, ki je padalo neprestano kladivo nanje in toliko da so se časih upognili pod udarcem; in tudi sem jih poznal, ki so se zgrudili na prvi mah . . . Veliko si trpela in močno je bilo tvoje srce; zakaj bi omagalo pred vstajenjem? . . .

Zadnjič sem videl po dolgem času dekleta, ki sem ga poznal nekoč. Spremil sem prijatelja in sem prišel v zatohlo, temno izbo. Nič pohištva ni bilo tam; miza, stol in postelja z umazanim, zakrpanim perilom. Skozi motno okno sem videl na pusto tvorniško dvorišče, za čevelj visoko pokrito s

črnim prahom. Na postelji je ležala ženska, ki ji je bila že smrt v očeh. In vendar niso bile nič žalostne te oči, nič trpljenja ni bilo v njih, nič kesanja, nič strahu, komaj nekoliko utrujenosti, tiste otroške utrujenosti pred spanjem. Njen obraz je bil še zmirom prijeten, dasi upal in droban, njeni lasje so bili bujni kakor prej, samo telesa ni bilo več, izginilo je popolnoma pod odejo, kakor da bi ležal tam desetleten otrok. Na vsi nji, ne v očeh, ne v nasmehu, ne v besedah ni bilo sledu trpljenja in bridkosti, in vendar sem vedel, koliko trpljenja in bridkosti je užilo tisto ubogo umirajoče srce.

Njena zgodba ni zanimiva, kajti resnično trpljenje ni nikoli zanimivo. Ko je bila še otrok, jo je mati prodala za par kron pohotnemu starcu. Tisti starec se je nekoliko razločeval od svojih vrstnikov; ni bil namreč samo pohotnejš, temveč tudi skopuh in surovina. Kupil si je za malo ceno ljubicu in deklo hkrati. Olgi je bilo od začetka pogodi pri starcu; dajal ji je jesti, oblačil jo je in tudi pretepal je ni prve tedne.

Nekoč pa jo je pretepel dodobrega, samo zaradi zabave, in tisto noč je bilo Olgi dolgčas. Gledala je skozi okno, ob nasprotnem oknu pa je sedel pred svetilko mlad študent. Prižgala je luč, on je vzdignil glavo in jo je pogledal natanko. Drugi dan sta govorila v veži in tretji dan se je preselila k njemu. Minil je mesec v sanjah in pijanosti, na posled pa se je razodelo, da tisti študent ni bil v svojem srcu drugega nič, nego pohotna surovina, s tem razločkom, da je bil še mlad, da ni imel denarja in da je hlepel po dobri službi in bogati nevesti. Nekoč jo je pretepel dodobrega in jo je pognal preko praga. Takrat je bilo Olgi šestnajst let.

In čudo božje — spalo je njeno srce, ni čutilo trpljenja, ni še poznalo hrepenenja.

Stopila je na cesto; samo solnce zunaj, vesele, svetle kočije so hitele tiho in gosposko v mesto, to šumeče, veliko. Olga je gledala konje, gibke, močne, bleščeče, gledala je bele, rdeče slamnike, židane bluze, videla je kočijaža v rumeni livreji z velikimi pozlačenimi gumbi.

»Da bi se jaz tako vozila nekoč!« je pomislila in v tistem trenutku se je vzbudilo v njenem srcu hrepenenje, ki nikoli ni umrlo.

Takrat se je začela komedija, tista čisto navadna, ki je človeku odurna samo zategadelj, ker jo pozna tako natanko. In vendar je bilo nekaj razločka: ta namreč, da je ostala Olga otrok še v svojem hrepenenju in v vseh svojih bridkosti.

Suvali so jo iz rok v roke, kakor je pač naletelo. Čudno je bilo, da je nobena tovarišica ni marala; pretepale so jo in jo vlekli za lase; Olga je samo čakala, kedaj bo žalosti konec in ni jokala. Upanje je vraslo v njenem srcu in ga je vsega napolnilo. Verovala je nanj kakor v Boga in v nebesa: še bo prišel nekoč, mlad in bogat in gosposki in te popelje po vsem mestu, vpričo vseh ljudi, v lahki kočiji, tja daleč... kam? Takrat je bilo Olgi sedemnajst let.

Pa je prišel človek, pijan in razcapan, prijel jo je za roko in jo je pahnil iz hiše. Olga ga ni takoj spoznala, toda v veži je

ugenila, da je njen oče, in se je hudo prestrašila. »Kaj tako zapravljaš svojo mladost?« se je razsrdil oče, »V židi živiš in v žametu in se ne brigaš za svoje ljudi? Stoj!« — Izpustil je njeno roko in je pomislil. »Koliko pa imaš?« — »Nič nimam!« — »Lažeš!« — »Samo eno krono!« — »Daj sem!« —

No, glej, to je bila druga komedija, prav tako navadna, kakor poprejšnja. Samo to pomisli, Nina: nobena stvar na svetu ni tako banalna, nego krivica, trpljenje. Razglasili so te stvari za banalne, ker so globoko vžgano znamenje na čelu nas vseh, tega od Boga prokletega človeštva, ki je danes kakor zmirom ponosno na svojo čast, pa kobali ter se spotika kakor pijanec po blatnih potih . . . Ne zameri, Nina — to je bil le spomin na žalostno preteklost, ko sem še imel opravila z ljudmi; zdaj sem sam s teboj, prihodnost mi je vesoljnost in kar je, je zame samo bilo . . .

Tako se je Olga vpregla v težek voz; zelo obložen voz je bil; oče, pijanec, mati, pijanka, troje ali četvero fantov, ki so imeli

nože v suknji in ki so se ob praznikih za kratek čas stepili med seboj, in debela židinja, in hišnica in še par beračev, — vsi so se vozili v tem vozu in vsaki je imel v roki dolg bič: »Hí!« Olga je vlekla. In mislila je: »Tam gredó kočije . . . da bi se jaz tako vozila nekoč!« Vlekla je, da so ji krvavele nežne bele rame, oči pa so gledale zaupno: »Da bi se jaz tako vozila nekoč!«

Jaz ne vem in tudi ona mi ni povedala, če je čutila to trpljenje. Na njenem obrazu ni bilo zapisano; čutila ga je, toda njeno srce je spoznalo in je oprostilo s svetim veseljem. Rad bi videl to srce, rad bi ga potipal z' rokami: tam je bilo še toliko ljubezni, da bi se je napilo tisočero ljudi. Zato, ker to srce ni bilo omadeževano . . . Nagnila je glavo, kadar je stopil prednjo njen oče, pijan, razcapan, surov; nagnila je glavo, kadar je prišla mati, pijana, pobožna. »Tako počneš?« — »Odpustite!« — »Koliko imaš?« — »Goldinar!« — »Daj sem, vlačuga!« — »Samo da me udarila ni!« se je razveselila Olga. — »Koliko imaš?« je prašal fant. —

»Goldinar!« — »Daj sem!« — »Samo da me ni udaril!« se je razveselila Olga. — In je pomislila: »Da bi že prišel tisti čas, ko se bom vozila po mestu v kočiji! Samo da ne bi umrla prej!«

Pa je ni bilo strah smrti — zakaj si se nasmehnila, Nina? Ni je bilo strah smrti.

Nenadoma se je zelo spremenilo njeno življenje. Neki človek, ki je bil pri nji vso noč, se je zaljubil vanjo in takrat se je začelo njeno veliko trpljenje. Tisti človek je bil namreč blag v svojem srcu, plemenit v svojih dejanjih, toda bil je zelo ljubosumen. Zaklenil jo je v prelepo kajbico in je gledal skozi ključavnico. Če si je zaželela svetlega rdečega klobuka, ji je kupil črnega, zato ker se je bal, da bi kanila na rdeči klobuk kaplja njene ljubezni; zaželela si je uhanov z belimi biseri, kupil ji je uhane z rubini; zaželela si je črne obleke, ker je bila njena polt tako bela, in kupil ji je rdečo žido. Ovila se ga je okoli vratu: »Nisem še videla ceste, tiste svetle ceste; popelji me v kočiji, ker sije solnce!« — Prebledel je in nato jo

je zaprl v kajbico, ki je bila še lepša, samo da je držalo okno na pusto dvorišče, kjer nikoli ni bilo ne glasu, ne človeka.

Olga je bila ječe navajena kakor hudo-delec. Toda ječa je šele strašna, kadar je v srcu hrepenenje; lepa je noč človeku, ki vé, da vzide solnce . . . Zakaj si se nasmehnila, Nina? Nama vzide solnce.

Vzela je uhane iz ušes, tiste uhane z rdečimi rubini, odpela je zapestnice, slekla je obleko, tisto rdečo žido, vse bogastvo je položila na divan in se je razjokala. Nato je odklenila duri natihoma in je pobegnila. — »Ali si se vrnila?« jo je prašal fant in in jo je udaril v obraz. Olga je poklenila prédenj. »Kod si hodila?« — »Odpusti!« — Takrat je bilo Olgi osemnajst let . . .

Nina! Saj niso resnične tvoje besede! Niso bile porojene iz tiste duše, ki sijejo v njih te lepe zvezde kakor v jezeru . . . Nisi njena sestra v srcu; nikoli niso sijale nebeške zvezde v njenem srcu, ni bilo tistega upanja v njem, ki je v mojem in v tvojem

srcu . . . Živela je, nesrečnica, na svetu, midva pa sva ga pahnila od sebe . . .

Ko sva prišla s prijateljem v tisto temno, zatohlo izbo, se je prikazalo izza odeje dvoje tenkih, belih rok in ustnice, že vse blede, so se veselo nasmehnile. »Že dolgo sem bila sama, že tri dni!« naju je pozdravila. Njena roka je bila čisto mrzla, ko sem jo stisnil. Pogledala me je z velikimi očmi in je spoznala moj obraz; v tistem trenutku se je zasvetila jasna luč iz njenih oči in luč je zasijala na njenih licih.

Držala me je za roko in je pripovedovala.

»Glej, samo še teden dni, ali pa samo še en dan . . . zdi se mi celó časih, kadar mislim tako mirno in počasi in kadar ni ne sanj, ne žalosti, da sem že umrla . . . Tako ne bom vedela, kedaj pride smrt; pozdravila je ne bom ne z veselim, ne z žalostnim srcem; zato, ker jo poznam in ker je, zdi se mi, zmirom pri meni . . .«

Kaj se je zasvetilo, Nina, v tvojih očeh ? . . .

Za roko me je držala in mi je pripovedovala svojo čudno zgodbo.

»Lahko je zdaj smrt pri meni, zakaj vse se je zgodilo, kakor si je želelo moje srce . . . Glej, obolela sem bila zelo in sem stala na cesti in nisem vedela kam. Strah me je bilo ljudi in sram. Vsi so me gledali in so videli, odkod prihajam in kam drži moja pot. Zakaj imela sem na glavi velik pisan klobuk, kakor jih takrat niso več nosili, in velike pozlačene uhane v ušesih in v roki čipkast solnčnik, ki se je svetil od daleč; in moje krilo je bilo zakrpano. Stojim tam in čakam in blešči se mi v oči. Nisem bila navajena dneva; komaj sem razločevala obraze v presvetli luči in noge so se mi tresle . . . Tedaj se pripelje mimo kočija v hitrem diru; razločim jo komaj, kakor daljne sanje, in nenadoma zavije, pripelje nazaj in ustavi pred mano. In v kočiji sedi mlad gospod, lep in blag. ‚Kam ti?‘ me praša. ‚Ne vem, gospod!‘ — ‚Sédi in pelji se z mano!‘ — Ne vem, če sem stopila sama v voz, ali če me je vzdignil gospod, ki je bil

močan in lep. V mesto, v šumeče solnce je švignil voz . . . Vozila sva se po širokih cestah, ki jih nisem videla prej nikoli; visoke hiše so stale tam; čudežni gradovi, in razprostirali so se vrti, vsi zeleni, drevje je rastlo tam, ki sem mislila, da raste samo v bajkah in da ga ugleda človek šele po smrti, kakor angeljske peroti, in kar iz žive zemlje so rastle cvetice in rože, vse lepše nego v oknih . . . in mislila sem, da hiti voz v jadrnem diru naravnost v nebesa. In ko se tako voziva, praša gospod: ‚Kam bi zdaj?‘ — ‚Nikamor, gospod!‘ — Zasmeljal se je in me je prijel za roko; vsa topla in blaga je bila njegova roka. In sva se vozila križem po mestu — ali ves dan, ali ves teden, ali pol življenja. Mrak je že bil, ko sva se ustavila. Voz je šel dalje, izginil je, jaz pa sem stala tam in veselo mi je bilo pri srcu. Kakor da je bil prišel ter se me usmilil sam Izveličar; vsa bridkost, ki jo je kdaj užilo moje srce, je bila obilno poplačana . . .«

To je bila njena zgodba; in umrla je še tisto noč . . . Nikogar ni bilo za njenim

pogrebom, nihče ne vé, kje je njen grob. Jaz pa vem, da se tam doli v temi tako blaženo smehljá njen obraz, kakor se je smehljál ob poslednji uri . . .

Nama se je izpolnilo veliko upanje in vendar še nisem videl na tvojih ustnicah tistega smehljaja, ki čakam nanj vsako noč. K zvezdam gledajo tvoje oči in vendar so tako žalostne; v tvojih očeh odsevajo zvezde in zdi se mi, da so solze in njih luč je tihi, blede plamen iz mrtvašnice.

Nisi še izrekla tiste strašne in krivične misli, jaz pa sem jo slišal že zdavnaj in nič me ni prestrašila. Bojiš se, Nina, da bi se ne izpolnilo do vrha najino upanje, bojiš se smrti . . . Kaj ne veruješ v Bogá, Nina? On je pravičen; ni nama bil ponudil kozarca, žejnima, zato da bi ga nama ukratil, predno sva okusila prvo kapljo . . . Videl sem te, ko si gledala svoje roke in v ogledalu svoj obraz in si bila žalostna. Nikoli ni bil lepši tvoj obraz in tako bele še niso bile nikoli tvoje roke. Drugačna znamenja riše smrt! . . . Če bi kdaj vse izginilo iz

mojega srca, vsa vera — eno bi ostalo: nikoli, Nina, še ni bilo prevarano upanje, ki si ga je bil izbral človek za posodo svojega življenja; nihče ga ne more prevarati, tudi ne smrt; izpolnjeno je in če ostane življenju samo še deveti del sekunde. Ko je izpregovorila: »Da bi se tako vozila nekoč!« — sem vedel, da se bo zgodilo. In ko sem tebe ugledal in sem te vzdignil v naročje ter te povedel v tihi noči v to najino tiho izbo, sem vedel, da se zdaj izpolni tvoje in moje upanje

Zakrij oči, stisni se k meni! . . .

Vsa plaha si, Nina, otrok — to ni bila njegova senca, nisem ga spoznal in tudi ti ga nisi spoznala; strah je v tvojem srcu in se je zganil sam, nikogar ni bilo, da bi ga vzdramil . . . Če je švignila senca ob tistem zidu, preko ulice, čemu te je strah? Poslušaj: od nikoder korakov . . . samo svetilka je vztrepetala ob oglu in sence, ki so spale ob ulici, so se zgenile plaho . . . Ni bil njegov klobuk, preširok je bil, dasi je bil v poševni svetlobi celo ožji nego v resnici;

tudi se ni opotekal; kakor je stopil, se je zamajala senca in je ugasnila bliskoma . . . Ali je bil človek, ali je bil spomin tvoj in moj, porojen iz nemirnega srca in vtelešen čudežno pred najinimi očmi? . . . O, Nina, namesto da bi se izlilo moje upanje v tvoje srce, se je izlil v moje srce tvoj strah!

Glej, zdaj, ko sva molčala, se mi zdí, da so se ustavile tudi zvezde na nebu. In komaj si izpregovorila, so zasvetile veselejše ter se napravile dalje na svojo imenitno pot . . .

Sedel sem nekoč, ti veš, ob tem oknu, ko je bila noč, in sem iskal svojo zvezdo. Tam se je svetila v veliki gloriiji, vsa žarka in zlata. »Ti bodi moja zvezda!« sem jo pozdravil. Moje oči pa so gledale drugam, tjà, kjer je bila tiha, blede zvezda, ki se ni genila, ko so hitele vse druge mimo. In gledala je naravnost name in me je sama pozdravljala. »Tako samotna in tiha!« sem se prestrašil in sem se ozrl tja, kjer je bila žarka zvezda; in daleč je že bila, že na obzorju, in je zatonila . . . Zdaj jo imam rad,

to tiho, blede zvezdo; nisem je iskal, ona pa me je našla. Glej, tam se sveti!

Odprla si oči in zasvetilo se je v njih. Sveti se v njih od začetka; nate je čakala in name. In zdaj vem: ko me je takrat pozdravila, sem videl tvoj obraz . . .

Nasloni se ob mojo ramo, Nina! Dolgo je še do jutra, ko vzide sovražni dan. Dolg bo dan in bojim se ga, ker ti ni prijazen; komaj se vzdrami, položi svojo težko roko na tvoje trepalnice in tvoje oči ugasnejo; na tvoja lica, ki vša prebledé; na tvoje ustnice, ki se ne smehljajo več; in tvoje srce zaspí in ne žíví več in ne sanja . . . Nasloni se ob mojo ramo, saj je še daleč do jutra. Nina, ljubica, nasmehni se. Tudi nama vzide drugačen dan . . . tako nama je zapisano, kakor je zapisana pot tisti zvezdi, ki roma tiho in bo romala na veke . . .

»Glej, zvezda se je utrnila!«

DRUGA NOČ.

Ko bi te mogel ljubiti še bolj, nego te ljubim, uborna zahvala bi bila vsa moja ljubezen za veliko odrešenje, ki si mi ga prinesla. Zdaj šele, ko sva sama na svetu, ko ne poznam nikogar več, nego tebe in ni v mojem srcu ničesar več, nego ljubezen, zdaj vidim trepetaje, da sem vstal od mrtvih. Tako nežna, otroška je tvoja roka in je storila čudež . . .

Gledam nazaj in vidim z mirnim srcem človeka, ki je blodil z zavezanimi očmi. Golo naključje je bilo, da se je s svojimi široko razprostrtimi, v temó tipajočimi rokami doteknil usmiljene roke, ki mu je odvezala oči ter ga povedla v svetlobo . . .

Napravil sem se nekoč zjutraj zdoma; deset let mi je bilo takrat. Vzel sem sabo svítek in vrv in kos kruha. Hitel sem skozi vas, da bi došel kmalu v samoto kolo-

vozov, kamenitih lazov, nerodovitega, s plevelom in osatom poraslega polja, med tiste razrite, puste holme, ki so dremali pod gozdom . . .

Nikoli pozneje, v vseh nezgodah tega klavrnega življenja ni bilo moje srce tako potrto in brez upanja, kakor v tistih časih. Zakaj takrat še nisem poznal sovraštva, ki mi je pozneje sladilo vse trpljenje . . . Veliko sem takrat premišljeval, gledal in sodil. Ampak čudno se mi zdi še zdaj, da nisem videl nič veselega in lepega, da nisem mislil nikoli na prijetne stvari in svetle zgodbe in da sem sodil kakor razočaran starec. Bral sem povesti, ki so pripovedovale o žalosti, krvavih ubojih in strahovih, poslušal sem bajke o mrtvecih in mrtvašnici in kolikor večji je bil hudodelec, toliko bolj je bil mojega občudovanja vreden. Živel je takrat človek, ki je bil prišel iz ječe, ker je ubil očeta; kadar je šel mimo, sem strmел nanj z velikimi očmi in ni mi trepetalo srce od strahu, temveč od čudne sladkosti . . . Kar sem takrat samo slutil, vém zdaj: vse, kar

je bilo pod delavnikom in nad njim, mi je bilo poželenja in ljubezni vredno in strah me je bilo tiste gladke ceste, ki je bila prepolna ljudi; zdaj vem, zakaj sem ljubil razbojnika in paricido in zakaj sem sovražil bogoljubnega soseda... Občudoval sem tiste in sem trpel neizmerno, kajti zapisano je bilo v mojem srcu za zmirom, da bom vlekel svojo butaro po gladki cesti med smradljivo množico do konca dni...

Šel sem med tistimi pustimi holmi, ki so dremali pod gozdom. Počasi sem šel, zakaj nobene hiše nisem videl več in nobenega človeka. Tisti dan in že dan poprej je bila čudna misel v mojem srcu. Po cesti sem šel in sem zagledal papir in sem ga pobral. Kos časopisa je bil in kakor da bi ga bil sam angelj božji položil pred moje noge: napisano je bilo tam, kako je umrl človek, ki se mu ni hotelo več živeti. Čudno se je streslo moje srce — glej, umrl je, kadar je hotel sam! Prej sem mislil, da ni mogoče pobegniti; ná, to je tvoja butara, to nosi do konca dni; ali se drži pokonci,

ali padaj pod njo, ali jokaj in vpíj, ali molči: tvoja butara je in nosil jo boš do konca dní! Tako sem mislil. In zdaj: človek je vrgel butaro raz ramo, ko je spoznal, da je pretežka zanj . . . Skrbno sem preganil in zvil tisti papir in sem ga spravil . . . To je bila misel, ki je kljuvala tiho v mojem srcu. Dobro sem vedel takrat, da bi bilo potreba odložiti butaro.

Tako bi ne bilo več ne praznega hrepenenja, nič trpljenja, če bi storil, kakor je storil tisti, ki je odložil butaro, še predno je bil doma. Ali treba je bilo veliko pre-mišljevanja za to reč. Na papirju je bilo zapisano, da se je usmrtil sam; tam, kjer je bilo razloženo, kako je to storil, je bil kos odtrgan in povest se je nehala sredi stavka . . . Kako je treba napraviti? Izmislil sem si, da bi umrl, če bi skočil v vodo in bi ne plaval. Tam stojim, ob bregu; zdaj je še vse: tam je nebo, solnce, tu polje, travnik, voda; in jaz sem tu; berač in sin beračev; tudi moja mati je še na svetu, kleči in moli in upa in vé sama, da se bo vse končalo

v gladu in sramoti . . . O Bog! . . . Zdaj, človek, zakrij oči z obema rokama in skoči . . . odloži butaro!

Tako sem mislil, Nina . . .

Šel sem, zmirom bolj pusti so bili lazi, ni bilo več polja, ne travnikov; prhka, peščena zemlja, kamenje in osat. Pot široka, izdolbena od usehlega potoka, senčna, ograjena, kakor od visokega temnega zida, od leševja in robidovja. Zagazil sem časih v plitvo vodo, ki se je skrivala med peskom; kakor belo testó se je udiral pesek, kamni so bili ogločeni in okrogli. Cesta je zavila in se je skrila pod visoko leševje, ki jo je vso zastrlo, tako da ni bilo nikoli žarka nanjo in da bi šel človek kakor v smrt . . . Moja pot pa se je vzdignila v klanec in vsa vroča je bila, kakor da bi se bilo šele v tem trenutku vzdramilo solnce; stalo je tam žgoče in neprijazno.

Šel sem po tej poti, ki jo poznam, kakor svoje življenje, in ki mu je tako podobna; ne vem, če je še tam; nikoli nisem videl tako neizmerno žalostnega, samotnega klanca;

zelo širok je bil in strm, za ped visoko pokrit z rumenim ilovnatim prahom; na obeh straneh oprášeno, nizko, krivenčasto grmičevje in dalje, na desno in na levo kamenje, krtine in nizka, polusehla, žejna trava. Nikoli ni hodil vesel človek po tem klanecu; komaj se mu je udrila noga v prah in se je ozrl na pustinjo, je sklonil glavo.

Dalje sem šel, nič misli v težkem srcu. Vrh klanca se je nagnila pot in se je spet vzdignila. Od daleč sem zagledal samotni, polrazpal mlin, in kakor vselej, kadar sem ga zagledal, me je obšla skrivnostna groza.

Mlin je visel visoko, kakor nad brezdnom. Izpod njega je curljal v globel siromašen potok, ki se je skoro ves izgubljal med nasutim kamenjem. Gori za mlinom pa je ležala v globokem kotlu mirna, temna voda. Pogledal sem skozi odprto okno v mlin; zatohel, smradljiv vzduh je bil v temni izbi; stene, tla, strop, vse je bilo črno, polsegnila klop je ležala prevrnjena na tleh. Nikoli nisem imel toliko poguma, da bi bil

stopil v to izbo; še je bil v nji duh človeka, ki je nekoč prebival tam.

Zavržen človek je bil; kdor ga je srečal na cesti, se ga je ognil in je pljunil v stran; ni smel v cerkev, ne v krčmo, ne na ples, s fanti se ni bratil, z dekleti ni govoril. Ne vem, kaj je bil storil ljudem; zdi se mi, da je bil njegov oče hudodelec. Sedel sem nekoč na pragu, ko je prišel mimo. Mlad je še bil, še komaj dvajset let, pa je hodil upognjen in je gledal v tla; kamižole ni imel, hlače je imel prepasane z jermenom in roke je bil vtaknil za jermen. Njegov obraz je bil bled, toda širok in debel, kakor otekel, dolgi, kuštravi lasje so mu viseli do obrvi. Na nobeno stvar se ne spominjam iz tistih zgodnjih časov in na noben obraz; njega pa vidim kakor pred sabo. Hotel sem pobegniti s praga v vežo, pa se nisem mogel geniti in gledal sem za njim, dokler ni zavil na polje. Nekoč je izginil iz vasi in se ni več vrnil. Kmalu je obstrmela v grozi vsa fara. Šla je nekoč dekla v daljni laz in ga je srečala na klancu. Bog vedi, kam je mi-

slila: ko je šla mimo, je pljunila v stran, kakor je bila šega. Tedaj pa je stopil prednjo in jo je prašal: »Pred kom pljuješ?« — »Pred tabo!« mu je odgovorila dekla. Nič ni rekel, pobral je okrogel kamen in jo je udaril, da se je zgrudila; in ko je ležala na tleh, ji je razbil glavo. Doma je še povedala svojo povest in je umrla. Ne dolgo potem je pasel pastir pod samotnim mlinom in je ugledal zavrženca, ko je baš stopil iz mlina. Paglavec zažvižga in mu pokaže osle. »Komu se pačiš?« ga praša. »Tebi!« — Ta pomisli, nato vzame vrvico ter zveže fantu roke; naloži ga na rame, nese ga pod tepko in ga obesi za noge na nizko vejo; pod tepko pa je bilo veliko mravljišče in pastirjevi lasje so segali vanj. Tovariš njegov je bil skrit za leševjem in se je vrnil domov šele pozno v noč, izpregovoriti pa ni mogel do jutra . . . Kmalu so našli hudodelca, dal se je ukleniti radovoljno in je čez malo časa umrl na vislicah.

Veliko sem mislil nanj v tistih časih in kadar sem šel mimo mlina, sem gledal

v izbo, kjer je spal nekoč. Groza je bila v mojem srcu in nisem si upal stopiti v izbo, toda zdi se mi, da se ga nisem bal, zavrženega človeka. Kakšne so bile njegove misli, ko je ležal tam, na mrzlih tleh, roke pod glavo, in je gledal v črni strop? Morda so še zapisane tam, na tistih stenah; tako tihe so in temne. Morda je tudi on kdaj mislil, da bi odložil butaro, težka je bila . . .

Stal sem ob vodi za mlinom; v gostih mrežah so jo prepregale umazano-zelene alge; čudna senca je ležala na nji in na vsem obrežju. Omočil sem nogo, ali takoj sem se ves stresel, kakor da sem se bil dotaknil nečesa gnusnega, spolzkega, mrzlega in po vsem telesu me je spreletel mraz.

»Če je treba, da odložim kdaj svojo butaro . . . tukaj ne!« sem pomislil.

Hitel sem dalje in ko sem se ozrl v nebo, sem razumel, zakaj je bila senca na vodi tako temna. Vse nebo se je bilo nenadoma pregrnilo z oblaki, ki so hiteli ter se prehitevali od juga na sever, kakor silna

črna vojska. Velikokrat sem bil že doživel vihar v gozdu, skril sem se pod gosto grmovje in sem čakal: tisti dan pa je bilo moje srce težko in zato me je bilo strah.

Daleč ni bilo več do tistih prostranih bukovih šum, kamor sem hodil po suhe veje. Mogočne bukve so rasle tam po dremotnih, položnih brdih, pokritih z mehkim, vlažnim listjem; črne gozdne steze, komaj izhojene, so se križale na vse strani ter se izgubljale v listje, kakor studenec, ki usahne nena doma v pesku. Tam sem hodil in moje sanje so hodile z menoj; ležal sem časih, gledal v visoko vejevje, in če je našel rumen žarek pot skozi listje ter vztrepetal na svetlem deblu, se je zgodilo, da se je zasvetilo upanje, mehko hrepenenje v mojem srcu. Časih sem poslušal, pogledal v daljno temò; oglasilo se je bilo za menoj, zategnjen hripav krik, kakor glas človeka; prav blizu mene se je oglasilo časih, potrkalo je na deblo, a ko sem se ozrl, se mi je zdelo, da je hušnila senca za drevo; in vse je bilo tišje nego poprej . . .

Prišel sem do gozda, ko je silno zašumelo v vrhovih in mi je udarila v obraz prva težka kaplja. Visoko nad mano se je burno zibalo temno vejevje, streha se je odpirala nastežaj ter se zapirala, zasvetila je časih široko naokoli blede luč in nato je bilo temà, da za hip nisem videl debla pred seboj; kadar se je odprla streha, se je usulo na šušteča tla kakor iz vedra, zemlja pa je popila vodo na dušek.

Ni me veliko motilo, da se mi je usula časih mrzla ploha v obraz. Nabiral sem veje in sem jih zlagal na kup ter sem bil vesel, da mi je vihar klestil najlepše veje in mi jih metal pred noge. Moja butara je bila na kupu, še predno je minila nevihta. Zmirom bolj narahlo se je zibalo v vrhovih, bukve so se stresale in od listja na list so padale kaplje.

Sedel sem na kupu, ki sem ga bil nabral; moj obraz je bil kakor umit in tudi za vrat mi je curljala voda; mraz mi je bilo. Vstal sem, povezal sem butaro ter jo naslonil ob bukev, da bi jo lažje zadel na

glavo. In še predno sem jo objel, me je spreletelo ...: »Da bi radovoljno odložil butaro ...« Spreletelo me je, toda obotavljal se nisem niti trenotek in sem jo zadel na glavo tako krepko, da sem se opotekel in mi je zdrsnil svitek globoko na čelo ... V tistem hipu se je oglasilo, morda komaj deset korakov od mene; natanko v tistem hipu, ko je udarila butara s silo na mojo glavo. Vztrepetal sem do srca; človeški glas je bil, tožèč, srce stiskajoč. In kakor nikoli ob glasu iz gozda, me je spreletela globoka groza.

Nisem se ozrl; prijel sem butaro krepko z obema rokama in sem hitel po črni stezi navzdol, iz gozda; steza je bila mokra in spolzka, izpodrsnilo se mi je in padel sem vznak. V tistem hipu, ko sem zadel z glavo ob butaro, sem začul vdrugič tisti tožeči klic in tudi takrat je bil čisto blizu mene, komaj deset korakov daleč. Nič nisem pomislil in tudi nisem več zadeval butare; zgrabil sem za prevezo, vlekel sem z eno roko butaro, v drugi sem držal svitek. Ni mi prišlo več

na misel, niti za hip, da bi pustil butaro tam, da bi pobegnil svoboden, skočil iz gozda z lahkimi koraki. Butara mi je bila ob noge in me ranevala, spotikal sem se ter se opotekal, toda izpustil nisem. Tolika groza je bila takrat v mojem srcu, da sem slišal za seboj razločno korake na mehkem listju in da sem vedel, kdo kliče za mano: zavrženi človek je bil. In takrat sem se ga bal — z nekim čudnim, nerazumljivim strahom; nisem se bal njegovih rok, komaj njegovih oči; zdi se mi zdaj, da me je bilo strah njegovega življenja; tako je; groza, ki je bila nekoč velika v njegovem srcu, se je preselila takrat v moje. Bilo me ga je strah, kakor temne noči; noči sem se bal, ne strahov in razbojnikov . . .

Zunaj je že sijalo solnce in ko mi je zasvetilo v obraz, je bilo nenadoma vse tiho za mano; ne glasu ni bilo več, ne korakov. Sedel sem na butaro in sem skrtil obraz v roke; obšla me je bila velika žalost . . .

O Nina, kar sem takrat slutil globoko in ne razumel, berem zdaj razločno . . . Sedel

sem na svoji butari in počival; in ko sem vstal, sem jo zadel na glavo in se niti trenutok nisem obočavljal. Če bi bila težka kakor zemlja, zadel bi jo bil na glavo brez upornosti ter bi jo nesel, kamor bi zapovedali . . . Mislil sem na tisti dolgi poti: »Zakaj nisem storil, kakor tisti, ki je odložil butaro, še predno je bil doma?« In dalje sem mislil: »Še tisti zavrženi človek, še tisti ni maral, da bi pljuvali predenj in je šel svojo strašno pot . . . Jaz pa sem se bal njegovega duha . . . bal sem se, da bi bil kakor on . . . Jaz pa bom nosil to butaro in je nikoli ne bom odložil . . .«

Slutnja je bila, še otroška, komaj razumljiva; zdaj pa je zapisano vse z različnimi besedami: Nikoli ne boš stopil s prepolne ravne ceste, nameril se ne boš nikoli ne na desno, ne na levo, ne navzgor, ne navzdol; poslušno boš nosil svojo butaro in vse hrepenenje te ne bo rešilo . . .

Tako je bilo zapisano, dokler nisi prišla ti ter si izbrisala z usmiljeno roko mojo obsodbo . . .

Vse sem imel, kar je človeku potreba, da gre sam svojo pot. Voz je bil dobro naložen, vreme je bilo prijazno, toda konj ni bilo vpreženih; zato je bilo malo verjetno, da bi se bil kdaj premaknil z mesta. Vse sem imel, samo ne poguma; to se pravi, da nisem ničesar imel. Odtrgati se od vsega, mahoma, brez pomisleka, stopiti in se ne ozreti — tega si nisem upal, slabič malosrčen. Kako me je pekla v srcu vsaka beseda, ki sem jo izpregovoril, ker sem jo moral izpregovoriti! In vendar sem se prestrašil in sem prebledel, če sem, razmišljen, zinil besedo, ki je spala v meni in je bila moja in sem ugledal osuple, užaljene obraze! ... Najhujši je bil sram, ki je glodal neprestano v mojem srcu ter me je napravil nezaupnega, nizkotnega, v zaničevanju in strahu bežečega pred samim seboj ... In vendar nisem odložil butare; nosil sem svoje skrbi, svojega življenja nizkóst, kakor da bi si bil sam radovoljno naložil to breme ter zaprisegel, da ga ponesem do konca ...

Tako kakor takrat svojo povezano butaro, sem nosil nekoč pozneje svojo žalost, ki je bila še veliko težja. Pobegnil sem bil iz mesta, toda zapodili so me nazaj. Siv in mrzel jesenski dan je bil, dež je lil v ravnih, tenkih curkih, na razmočeni cesti se je udirala noga do gležnjev v blato. Potrč sem bil, ko sem šel iz vasi, toda topa potrčnost se je izpreminjala zmirom bolj v globoko, živo žalost. Preko prostrane, močvirnate ravni je držala cesta; vsa ravan siva, otožna; v jarkih, potokih, po kolovozih, v lužah, velikih kakor rjava jezera, se je razlivala voda po nji. Šel sem; in ko sem bil sam sredi neizmerne, mrtve, v vodi potopljene samote, sem zajokal naglas... Šel sem kakor v ječo in smrt; tako truden sem bil in tako počasi sem šel, kakor da bi mi bilo vse telo v verige ukovano. Toda šel sem. Vedel sem, da grem v sramotno hlapčevstvo, v odurno življenje, ki me je napravilo tako zgodaj izkušenega starca, v nizkotno bedo, ki mi je ukradla smeh z obraza in radost iz oči ter mi upognila hrbet še otroku,

toda ustavil sem korak komaj za hip in sem šel dalje.

Deževalo je enakomerno, luže na cesti so bile zmirom bolj široke, blato zmirom globlje; premočen sem bil ves, ker je bil moj dežnik luknjast in prozoren, tako da je tekla voda name kakor skozi sito. Ozrl sem se in nič več nisem videl vasi; potopila se je bila v meglo in dež.

Naglas sem zaklical: »Nazaj pojdem; bodi karkoli, vrnem se!«

In se nisem vrnil; še v tistem trenutku, ko sem zaklical in zajokal, sem vedel dobro, da se ne povrnem . . .

Pred mano je stal nenadoma človek, upognil je dolgi život in mi je gledal v obraz. Spoznal sem ga in sem se začudil. Zelo dolg je bil in zelo suh, slabo je bil oblečen; od klobuka, od kratke, tenke suknje mu je tekla voda, hlače so bile do kolen kakor črna cunjica; v obraz je bil bled in suh, ker je bil jetičen.

»Zakaj pa jokaš?« me je prašal.

»V mesto se vračam!« sem odgovoril in sram me je bilo.

»Zakaj pa greš, če ne greš rad?«

»Moram!«

Povesil sem glavo.

»Ne bodi nespameten, vrni se, pojdi z mano; pa malo dežnika mi daj!«

In me je prijel za roko.

»Ne smem!«

»No, pa hodi zbogom in nikar ne jokaj!«

Šel je, roke v žepu, hrbet globoko upognjen . . . Tudi on je bil pobegnil nekoč, pa se ni več vrnil; zdaj je bil svoboden, kakor bilka na polju, kamen na cesti.

Gledal sem za njim in že mi je bil v grlu glas, da bi zaklical: »Postani! Čakaj name!«

No, okrenil sem se počasi in sem šel po svoji žalostni poti, tako naravnost skozi dež in blato in pusto samoto, kakor da bi se mi bilo mudilo v paradiž . . .

Še on, ki je bila že smrt v njem, še on je bil odložil butaro in si je bil sam izbral cesto! . . .

Ni bil toliko močan, da bi bil rešil tudi mene, ko me je prijel za roko; bilo je treba šele tvoje ljubezni, Nina!

TRETJA NOČ.

Najina srca še niso vajena sreče; roža je bila presajena v tujo zemljo in njene korenine še niso našle studencev v tej prsti, doslej tako peščeni in nerodovitni.

Zakaj se ne spominjava preteklosti s tako mirnim in veselim srcem kakor na rano, ki je že zdavnaj zaceljena? Gledava nazaj — in v tvojih očeh vidim bojazen in tudi moje zaupanje je tako majhno in moja radost je kakor obsenčena. Če gleda človek v davno trpljenje, gleda nanj, kakor na lepo podobo. Kar je bilo nekdam meglà v megli, vse sivo in pusto, sama težka bridkost brez oblike in boje, stoji jasno pred očmi, naslikano s krepko roko umetnika. Lica so blede, roke koščene, pokrajina pusta in žalostna, toda človek gleda z veselim, uživajočim srcem in komaj se še zaveda, da je

njegov tisti blede obraz, da so njegove tiste koščene, trudne roke in da je on sam hodil po tisti pusti, žalostni pokrajini . . . Zakaj ne moreva midva tako gledati? O, koliko trpkosti je še ostalo v najinih srcih! Tisti svet, ki sva mu ubežala, leži tam doli še zmirom tako siv in brezobličan, poln skritih grehov in nerazumljivih strahot. Kedaj pride čas, ko bova gledala nanj z jasnim, čistim očesom, z usmiljenim, oprostljivim srcem? Kedaj pride tista blažena ura, ko bova celó zahrepenela po njem v hipni razposajenosti, razvajena v ljubezni in sreči, belega kruha sita in ovsenjaka željna? . . .

Kako je vztrepetala tvoja mrzla roka v moji, Nina, kako se je zasenčilo tvoje oko! Ne glej tja doli, v nebó se ozri! Strah me je tvojih oči, kadar gledajo v temo; luči, ki je v njih, se bojim! . . . Ne glej tja doli! Glej, kako počasi plavajo majhni, tihi, sivi oblaki od juga; komaj se razločujejo od neba in ne bi jih videla, če bi zvezde ne ugašale pod njimi. Tiho se plazijo, počasi, kakor v srce spomini iz preteklosti; ne vidi

jih človek, ne misli nanje, in že so prepregli srce in zvezde ugašajo . . .

In če ne moreva gledati nanjo z jasnimi očmi — čemu treba misliti na preteklost, čemu se spominjati nanjo? Resnično, bojazen je v najinih srcih; človek, ki se boji strahov, govori o strahovih. Komaj sva kdaj mislila na prihodnost in kadar sva govorila o nji, so bile najine besede prazne, polodkritosrčne, kakor da bi ne zaupala tisti luči, ki se sveti pred nama. Zdaj sva sama, zdaj sva srečna — in že ob samih teh besedah ne vem, če so resnične. Sreča je okoli naju, v tej izbi, v najinih poljubih, v tem objemu; tipava jo lahko z rokama, vidiva jo z očmi — v najina srca ne najde poti. Kakor učarana strmiva nazaj . . .

In ko gledam nazaj, vidim velikokrat tvoj obraz, kakor sem ga prvikrat ugledal. Nenadoma vstane podoba tako živa pred mano, da se razmaknejo stene pred njo; in če jo vidim v polusanjah, mi zastane srce in bojim se odpreti oči, da bi se sanje ne pretvorile v resnico . . .

Tiste ulice vidim, ki so bile tvoj dom. Tudi moj dom so bile takrat. Jaz mislim, da ni nikjer na svetu takih krajev; lahko bi prišel kamorkoli, v sam inferno — moje bolesti bi ne bilo tam, ne zgodovine mojega ponižanja, ki leži kakor gosta noč nad tistimi ulicami. Križajo se brez konca in podobne so si natanko. Vse so ozke, temne, umazane. Hiše so visoke; mnogo izmed njih je novih, toda zvečer je hiša dozidana, zjutraj je že siva, starinska, neprijazna in surovi okraski, čez noč očrneli, so podobni kepam trdega blata, še bolj podobni črnim tvorom, prodrlim iz oteklega, bolnega trupla. In nikoli niso tiste ulice drugačne, nikoli niso vesele; če posije solnce vanje, ne vzbudi življenja, radosti, temveč samo prah in smrad. Redkokdaj posije vanje, zakaj tiste ulice ne marajo solnca; krmežljivo pomežiknejo motna okna in zadremljejo spet; jetična ženska gre po tlaku, njene cunje se za-bleščé predpustno, izsušeni obraz je v luči še bolj suh, lobanji podoben; hipoma so ulice prazne, kadar se izlije vanje vroča luč,

edino par mršavih psov se valja v prahu; celó otroci se prikažejo šele o mraku in nikjer na svetu ni toliko otrok nego v tistih ulicah.

Tam je bil tvoj dom in moj... tam doli spí zdaj, komaj da naju še doseže zaspan, samotni glas iz nižave, in nad njo, nad nama sijejo mirne zvezde...

Moj dom je bil; in če je kdaj še plaho in s prikritim studom prašalo moje srce, sem mu odgovoril kakor neposlušnemu psu. »Privadi se, kanalja!« Ko se je znočilo, sem se napotil po ulicah, da bi dihal zatohli, jetični vzduh svojega doma. Takrat so bile ulice polne in glasne. Ljudje so stali v gručah, izprehajali so se, hiteli so križem; hrupno govorjenje, prepir, tepež in smeh... ali se še spominjaš na tisti smeh? Ne bi ga slišal rad ponoči, kadar ni drugega glasu; ali v tistih ulicah, ob šumnem mraku, ni smel biti drugačen; radosti ni bilo v njem, nič življenja, samo nezavedno sovraštvo, skrita bolest in neizprosna, odurna zloba... Med njimi sem hodil; zdaj vidim človeka,

ki je nosil moj obraz, slišim njegov smeh in glas je moj . . . Govorili so z bučnim glasom, široko in počasi, hodili so leno, z zibajočim životom, gledali so v tla, toda obraz je bil lokav in predrzen; kmalu sem jim bil brat po govoru, hoji in obrazu in tudi moje misli so krenile polagoma na tisto prostorno pot, kjer ni treba ne peroti, ne moči, ne poguma; obšlo me je bilo spoznanje, ki obide človeka, kadar pogleda v temò namesto v solnce, spoznanje kamna: kamen ostane kamen in vseeno je, kjer leži, dokler ga kolo ne zmelje . . . Nisem mogel več iz noči, ne med ljudi, ki so imeli še žarek solnca v srcu; tuj jim je bil moj smeh, zopern moj glas in besede, ki so se izvile naravnost iz moje bolesti, so jim bile odurne in nerazumljive . . .

Takrat je bil čas, da sem te ugledal, odbila je poslednja ura.

Stopil sem iz žganjarnice; pod pazduho sem vlekel seboj pijanega, razcapanega starca in sem ga izgubil ob oglu. Glava me je bolela od žganja in od tistih bolnih, blaznih

sanj, ki so bile takrat moja hrana. Potreboval sem jih kakor hromec berglje, strah me je bilo brez njih in klical sem jih, kadar niso prišle same. Gledal sem v tla, hodil od ulice do ulice in sem užival s slastjo tiste težke sanje, ki so puhtele iz mojega srca kakor strupeni sopar iz močvirja . . . Šel sem in angelj božji me je prijel za roko in je zakrenil moj korak v široko vežo.

Zdelo se mi je, da sem bil slišal tenek glas, glas iz drugega svetá; ves sem se stresel in sem vzdignil glavo. Veža je bila čisto temna in je držala na neširoko, dolgo dvorišče, kakor jih vidi človek samo še v starih predmestjih, med nizkimi, črnimi, polrazpalimi hišami. Ti poznaš tisto dvorišče; tam je vzknila tvoja mladost in ni vzcveltela, ker ni posijalo nikoli solnce v tisti zatohli polumrak . . . Nekatera okna v pritličju so bila še svetla, zagrnjena z zakrpanimi cunjami; zaklical je surov ženski glas, otrok je zakričal, nekje so se prepirali pijani moški glasovi. Nenadoma je vse utihnilo. Ničesar nisem slišal več, nego tisti

tenki glas, ki je prihajal iz drugega svetá. Prav blizu veže so bile pritlične duri nastožaj odprte. Izba je bila tako umazana, črna, ubožna, kakor ji še nisem videl enake; podobna je bila celici velikega hudodelca. Na mizi v vlažnem kotu je gorela sveča z dolgim svetlim plamenom, da je segala luč preko vsega dvorišča in so se zibale sence na nasprotnem zidu. Sredi izbe je klečal na tleh otrok, zavit v siromašne cunje; tenke, bele roke so bile iztegnjene naravnost pred život, kakor se iztegnejo roke v globokem strahu, onemogle in trepetajoče; glava je bila upognjena, tako da sem komaj razločil drobni, beli, še čisto otroški obraz; tenka bluzica se je bila na rami raztrgala in čudovito bela polt, še bolj bela v tej črni izbi, se je bleščala v luči. Čez otroka se je sklanjal starikav človek v obnošeni, blatni obleki; lasje so bili kuštravi, sprijeti in smolasti in so ležali na čelo, obraz je bil suh, izpit, porasel z redko, kocinasto brado. Sklanjal se je čez otroka, njegove dolge lasé je bil ovil okoli levice,

z desno pestjó je bil kakor v taktu po hrbtu, po razgaljeni rami, po upognjeni glavi. Za mizo je sedel na okornem stolu mlad človek, kadil je cigareto in je gledal malomarno za dimom, ki se je vil proti stropu; noge je bil iztegnil daleč prédse, klobuk mu je čepel globoko na tilniku; njegov sivi, zabuhli obraz z majhnimi, vodenimi očmi je bil čisto živalski. Obadva sta molčala; samo iz njenega grla se je izvil časih tisti tenki glas, ki je prihajal kakor iz daljne daljave, iz drugega sveta... Vse to sem videl v enem samem hipu; duri so se zaloputnile, tema je bila v veži in na dvorišču, spet se je oglasil surovi ženski glas, otrok je zakričal in moški so se prepirali; nekje zadaj so se odprle duri, prikazala se je ženska z vedrom v roki in je šla k vodnjaku, šklepetaje z lesenimi cokljami.

Hitel sem naravnost domov in tisto noč nisem spal.

Poznal sem vso žalost in gnusobo teh ulic, videl sem jo ob vsaki uri, slišal skozi okno v svojo izbo glas bede, krik trpljenja,

in moje srce je bilo mirno. Mirno, predno sem začul iz daljave tvoj glas, Nina. V njem ni bilo bede, ne trpljenja, samo neizmerno hrepenenje je bilo v njem . . . Usmiljenja ni poznalo več moje srce, ne bridkosti; samo še smeh, surovi in zlobni smeh tistih ulic. Spominjam se, da sem se ob tistem času, natančno pred tistim večerom ukvarjal z dolgo razpravo: »o uporabi delavskih otrok.« Spopolniti sem hotel Swifta, ki se mi je zdel vse preponižen. Z enim mahom sem nameraval rešiti socialno vprašanje. To je bila vsebina moje modrosti: Največja nevarnost za moderno družbo je velikanski prebitek delavskih otrok. Kolikor jederno se razvija velika obrt, vseh rok, ki so nevarno svobodne in se iztegajo po delu in kruhu, ne morejo ukleniti tvornice in črna vojska raste strahovito. To je samo eno lice obraza. A drugo, nič manj spačeno: otroci, ki so jih tiste vlažne izbe polne kakor stenic, jedó delavcu kruh izpred ust, sesajo mu moč iz kosti. Kar je škodljivo v dvojnem oziru: Delavec, ki bi se lahko od svojega zaslužka

pošteno redil ter dajal gospodu, kar je gospodovega, izcedi najboljši del svojega soka po nepotrebnem, v blagor ljudem, ki so gospodu tuji in ki jih ne plačuje; na to sorto, kakor sveti Krišpin, krade z desnico, da siplje z levico. Drugo pa je, da odvrta delavca družinske skrbi od poti zadovoljnosti in poslušnosti ter ga delajo dovzetnega za uporne misli. Človek, ki je sam in svoboden, ki prepeva v krčmi, ali ki se valja v pocestnem blatu, ni nevaren nikomur; nevaren je šele, kadar je trezen in sedi za mizo v tisti vlažni izbi in ugleda, kadar se ozrè, poželjive, lačne otroške oči. V tistih lačnih otroških očeh je studenec nevarnosti... Čemu veliko preišljanja? Stvar je jasna in trdno sem prepričan, da razodenem misel tisočernih src, če izpregovorim: Prebitek delavskih otrok se ne da uporabiti boljše človeštvu v blagor, nego da se ta nežna, fina telesca po pametni reji in vestni metodi pripravijo v delikatno hrano višjim krogom. Človeško meso nima nič manj redilnih snovi nego živalsko in vrhu-

tega je slastnejše, kar potrjujejo mnogotera spričevala; posebno okusno in nežno je meso tolstih otroških lic in rok; pomisliti je dalje potreba, da bi se dale z marljivo rejo vzgojiti nove, redke in drage pasme, kakor se je posrečilo živinorejcem pri perutnini in govedih . . . Treba je priznati, da bi bila to le hrana višjih, imovitih krogov; že samo blago bi ne bilo po ceni, reja tistih izsušenih trupelc pa bi bila draga in kočljiva stvar. Od začetka bi se morda komu upiralo, če bi videl pred sabo, med salato in omakami, jasne oblike svojega rodú; zato bi bilo koristno, da bi uživala prva generacija to delikateso na nekoliko obzirnejši, takorekoč prikrit način, recimo s papriko v gosti omaki. Sčasoma bi pomisleki utihnili; človeštvo je storilo že toliko znamenitih korakov, zakaj bi ne storilo še tega? — Razdeliti bi bilo treba silno vojsko, ki šumi tam doli in že bije s kladvi in sekirami na železna vrata družbe, v dvoje vrst: plemensko in suženjsko. Plemenska vrsta bi skrbela prvič za ohranitev suženjske vrste, drugič za preskrblje-

vanje višjih krogov z nežno hrano. Suženjska vrsta bi živela na polju in v tvornicah; razplemenjeni v zgodnji mladosti bi dremali sužnji v potrpežljivosti in poslušnosti, brez skrbi in brez misli in brez hrepenenja; to bi ne bila več vojska, bila bi čreda okornih, debelih, na mrtvo delo navaženih kastratov . . . Natanek in obširen je bil moj sistem, dodobrega premišljen in globoko utemeljen; zdaj ne vem, kje je tisti manuskript . . .

Tak je bil moj smeh, dokler nisem čul tvojega glasú.

Prvo, kar sem občutil, ko sem se bil vzdramil, je bil neizmeren sram . . . Ničesar nisem videl več, nego tisti upognjeni, beli obraz, tiste hrepeneče iztegnjene roke in spoznal sem, kako nizko in blatno je bilo vse, kar sem mislil prej, da je moja čednost in veličina. Videl sem bedo in trpljenje, ves pekel življenja in zdelo se mi je, da je najboljše, če se krohotoma smejem. Ne samo najboljše, temveč edino potrebno in znamenje vzvišenega duha, ki je bil dosegel

spoznanje . . . Kakšna ostudnost! Če jih srečam danes, ki sem jim bil podoben nekoč, me spreletí mraz. Tista mirna srca se niso bila vzdignila nad trpljenje, temveč trpljenje jih je bilo potisnilo pódse, ozdravila so v smrti . . . Ugledal sem tvoj obraz in slišal tvoj glas in sem strahoma izpregledal; smeh je utihnil v mojem srcu in zapelo je hrepenenje svojo bolesti in upanja polno pesem.

Tisto noč še nisem vedel, kam gre moje upanje. Moje oči še niso videle razločno, kakor oči bolnika po dolgem spanju. Samo to sem vedel natanko in v prvem trenotku, da pojdeš z mano, kamorkoli pojdem.

Vstal sem zjutraj zgodaj in sem blodil po ulicah. Drugačne so se mi zdele nego prej; kjer je bila nekoč siva, brezoblična megla, ki sem jo dihal, zrak svojega doma, brez poželenja in brez bridkosti, sem ugledal nago, razločno, glasno strahoto; megla se je bila razmeknila na obe strani in povetil sem glavo, kakor človek, ki stopi plah in osramočen na mesto, kjer je grešil. Blodil sem do večera, do pozne noči, in te nisem

našel. Zganil sem se in sem vztrepetal, če je hušknila senca mimo, postal sem in poslušal, kadar je zaklical glas iz veže. Prebredel sem vse ulice blizu tvojega doma; najtemnejši kraj je bil; blatne, ozke ulice so se spuščale nizdol in hiše, črne, nizke, polrazpale, so ležale kakor v kotanji. Priltična okna so bila samo napol zagrnjena in surovi ženski obrazi z visokimi, smešnimi frizurami so gledali na ulico; v vsaki drugi hiši žganjarnica in v vsaki žganjarnici razcapani, blatni, jetični ljudje, ki so se ob pozni uri blede in polzavedni opotekali na ulico. Tudi njega sem videl, spoznal sem ga takoj; razcapan, izsušen in bled je bil kakor vsi; in ko se je opotekel na ulico z razprostrtimi rokami in brez klobuka, se je jokal. Stud mi je stopil v grlo in hitel sem stran.

Tako sem te iskal vsak dan in vsako noč in te nisem našel. Stal sem v veži, skrit za vratmi, in sem gledal proti durim; toda duri se niso več odprle. Žalosten sem bil, toda moja vera je bila tako trdna, da

bi ne bila omagala, če bi čakal nate do konca dni. Vse sem bil že pripravil zate v svoji tihi izbi; vsako jutro so dišale sveže rože na mizi in na oknu; vedel sem, da prideš.

Ali se še spominjaš tistega večera? Velikokrat mislim nanj in vselej začutim, Bog vedi zakaj, kakor bojazen, kakor zlo slutnjo, ki je sam ne razumem.

O mraku je bilo, ko sem te srečal; čisto blizu naju je prižigal svetilko človek v dolgi platneni suknji in tvoj obraz se je nenadoma zasvetil v luči. Povesila si glavo in si hotela mimo, jaz pa sem te prijel za roko, ker se mi je zdelo čudno, da bi šla mimo brez pozdrava in brez besede.

»Kam?«

Stala si pred mano in roka se ti je tresla. Videl sem te od blizu in vendar sem te videl kakor v megli. Drobna si bila in majhna, segala si mi komaj do rame; zakaj te nisem vzel takrat v naročje, bolnega otroka, ter te ponesel na dom, ki je bil

pripravljen zate? . . . Izpustil sem tvojo roko in sem te pogledal prestrašen: vztrepetalo je bilo vse nežno telo in zaihtela si naglas.

»Ne, gospod!«

Jaz sem razumel in samo zato nisem pohitel za teboj, ker sem bil onemogel od groze . . .

Nina, zakaj te solze? Vse je minilo zdaj! Sence preteklosti nečejo izpred najinih oči in vendar so samo sence; zasije jutro in ugasnile so. Morda je pravično, da leže še zmirom težko in mrzlo na najinih srcih; ni treba, da bi zaslužila poceni svojo srečo; pretrpiva to zadnjo nočno uro z močno dušo in brez strahu, toliko lepše bo jutro . . .

Nič se ne boj, Nina! Zakaj je tako smehljajoče udan, tako smrtno miren tvoj pogled? Ne izpregovori besede, ki jo berem v tvojem srcu! . . . Kaplja krvi se je prikazala na tvojih ustnicah; tudi sinoči se je tako zgodilo in vendar si zjutraj mirno

zaspala, zardel in lep je bil tvoj obraz. Iz smrti sva se vzdignila, smrt sva premagala, čemu se je bojiš še zdaj? ... Objemi me! V mojem naročju si in ni ga na svetu ne onstran sveta, ki bi se te dotaknil, tebe, meni iz smrti porojene!

ČETRТА NOČ.

Čas se je ustavil za naju in prva in prvokrat sva okusila skrivnostno slast sedanjosti. Mirno svetijo zvezde nad nama in se ne ganejo, topla noč molči. Svobodna se ozirava: kod sva hodila, kam drži najina pot? Za nama večnost in pred nama; v teh urah, ki nama jih je bil dodelil Bog, kakor še nikomur, se spaja vesoljnost z vesoljnostjo pred najinimi odprtimi očmi. Vihar, ki je podil mimo naju ure in dni ter jih trgal jaderno seboj v brezdno in noč, je nenadoma utihnil. Samo še spomin in samo še slutnja trepeče v najinem srcu.

In kakor še ni ugasnil v tebi in v meni teman spomin na preteklost, in kakor še huškne časih čez mojo trdno vero senca bojazljive nezaupnosti: teh tihih ur pokoj je vreden vsega trpljenja, zakaj dodelil nama je spoznanje. Sreča nama je že okrasila

svoj dom, pripravila nama je izbo, pogrnila mizo in duri so že odprte: kako bi stopila na prag z zavezanimi očmi? Le tiste oči, ki jih je ozdravilo spoznanje, bodo gledale paradiž.

Tako je že blizu, Nina, in tako še daleč! Res je mirno moje srce in res vidim jasno, kod sva hodila in kam drži najina pot, toda zmirom več je bolečine v tem miru in preveč jasno že vidijo moje oči, vidijo sence, ki jih ne poznam in ki se jih bojim . . . Ko sem te vzdignil nočoj v naročje in si me objela okoli vratu, tako da sem čutil tvoje gole roke, me je spreletel mraz. Pogledaj mi v obraz, da ti vidim v oči: da vidim v tvojih očeh, kar je vztrepetalo takrat v mojem prestrašenem srcu. Če je za tvojim licem še drugo lice, za tvojo otroško, plaho, zapupno dušo še druga duša, ki me ne pozna in ki blodi samotna po samotni cesti . . . Ne jokaj, Nina! Malodušno in bojazljivo je moje srce; ne verjemi, kar govori jecljaje! Verjemi, da verujem vate; če bi to vero zapravlil, kaj bi bilo z menoj? . . .

Zdaj, ko si pri meni, ko je mir v nama in okoli naju, ko vidiva preteklost in slutiva prihodnost in ko je cilj tako blizu, kakor nama ni bil nikoli, zdaj sem spoznal, kako malo sem storil, da bi dosegel, kar je bilo edino potreba doseči. Ni me privedel svoboden korak, temveč slučajen veter me je pahnil na pot, ki je bila moja rešitev in moje vstajenje; tako se je zgodilo meni in tebi. Čemu torej vse trpljenje, vsa bolest, ves stud življenja, upanje in obupavanje, onemoglo borenje, upor in udanost? Zdaj, ko se je čas ustavil, vidim človeka, ki se je hlasten, nemiren, vznurjen, od svojega srca gnan in od tujega biča, napravil na pot, in hití, pada, hití proti cilju, a hití v kolo-barju; še za korak se ni približal luči, ki jo je slutil v srcu in ki je niso videle njegove slepe oči. Še zdaj bi blodil v kolo-barju, če bi ne bil, od utrujenosti, bolečine in obupa pijan, krenil po naključju v stran ter omahnil sreči v naročje, cilju, ki je bil čisto blizu in ki ga njegove slepe oči niso videle . . .

In vse je hrepenenje. Hrepenenje ne vidi, ne dela, ne hodi; nima oči, ne rok, ne nog. Hrepenenje je umetnik: ne živi, toda vsega sveta življenje je v njem. Hrepenenje je stvarnik; sam neustvarjen, stvari življenje — iz grobega kamna, iz mrtvega ila; prazni besedi vdahne dušo, mrzli barvi luč. Moje hrepenenje te je videlo, Nina, predno sem te objel . . .

Veliko je bilo moje hrepenenje. Toda bilo je, kakor plamen brez sveče, izgubljen v praznoti . . . Ubog popotnik, ki hiti truden in ne vé kam; lahko bi se vrnil, lahko bi krenil na desno, na levo, navkreber, nizdol! Kakor hudodelec blodi, komur je vsegavedni Bog dodelil strašno milost hrepenenja . . .

Le najmanjši del svoje moči, komaj žarek svojega ognja potrosi za svoj od začetka določeni, morda ne spoznani cilj; vse drugo zapravljeno, na cesto pometano, ljudem pod noge! . . . Mnogo jih vidim zdaj, ko gledam nazaj z odprtim očesom. Vidim jih, ki bi lahko gore prestavljali s svojimi rokami, pa so jih iztegali, trepetajoče, za kosom

kruha. Krvaveli so ; rodovitna bi bila njih kri, hrasti bi vzrasli iz nje in bi zabučali do morja; toda izlila se je curkoma v vlažni izbi in popil jo je črn prah... Le najmanjši del moči, komaj žarek ognja... komaj kaplja je kanila preko praga in je rodila, vse drugo je popil črn prah. Ni treba tožiti, ne obtoževati: tako je zapisano. In poznal sem jih, ki so ljubili to hrepenenje, hrepenenje brez utehe. Kakor objame bolnika bolezen, mu napolni srce in dušo s čisto novim, posebnim življenjem, ki je zanj resnica in vesoljnost...

Tam, kjer sem doma, se razprostira ob leni vodi, molčeči v globoki strugi, veliko poslopje, črno in tiho, kakor ogromna mrtvašnica. Zapisano je na mokrem zidu, na omreženih, mrkih oknih, da je bilo sezidano poslopje trpljenju za dom in posteljo. Če sem šel mimo, ko je povsod drugod sijalo solnce, sem videl koščene roke, ki so se oklepale železnega omrežja v oknih, in velike črne oči, ki so strmele v solnce. Mnogokdo je stopil v tisto temno, prostrano

vežo; in če je bil prej rdeč in vesel njegov obraz, je prebledel nenadoma in luč oči je ugasnila; ko se je vrnil, je šel sključen, z omahujočim korakom, kakor v sanjah blodeč; toda malo jih je bilo, ki so se vrnil iz mrtvašnice. Široke kamenite stopnjice so se vzdigale iz veže na vse strani; široki, vlažni, večnotemni koridorji so se križali brez konca. Oglasil se je časih korak, kakor v bližini, toda človeka ni bilo; hušknila je senca mimo, senca brez telesa; blisnil je žarek čez mokri zid ter ugasnil. Dišalo je po smrti in troh-nobi in do srca je segal mraz. Peter Novljan — ali ga poznaš, ki je umrl od hrepenenja, komaj porojen? — je blodil po teh brezkončnih koridorjih, v srcu čuden, sladkosten strah in čudno, sladko, v večni temi užgano hrepenenje; na desni, na levi so bile duri odprte; odpahnil jih je narahlo in je gledal v velike, črne, prazne izbe; in zdelo se mu je, da so tam umirali ljudje, ki so v bridkosti hrepeneli po solncu; blodil je, kakor mnogi pred njim, ki so omahovali trudni in niso našli poti, in kakor mnogi za njim

in kakor jaz; in je legel na kamen in je zaspal... Zmirom, kadar sem hodil tam, se mi je zdelo, da hodi nagla, majhna senca pred mano; da odpira narahlo duri na levo, na desno... in bilo mi je, kakor da hodi pred mano moje srce in išče poti...

Če gre človek visoko po temnih stopnjicah, nato po dolгих mostovžih, in spet po stopnjicah navzdol ter tiplje oprezno po ozkem, vlažnem hodniku, pride v izbo, kjer so nekoč živeli ljudje. Zdaj je pač prazna in tiha, kakor vse druge, in mrzle kaplje padajo od zida. Nobeno oko ne more več razločiti, da je bilo nekoč v tisti izbi toliko življenja in luči, kakor je solnce samo ne more dati.

V temi se je spotaknil človek na mokrem kamnu in je sunil z roko naravnost ob duri. Odprl je in tudi v izbi je bil mrak. Eno samo okno, majhno in omreženo, je bilo tako visoko v zidu, da je moral stopiti na mizo, kdor je hotel pogledati skozenj. Jaz se ne spominjam, da bi bil kdaj kdo stopil na mizo; morda prvi dan, prvi večer; nato

pa je bilo toliko luči v srcu, da je bila svetloba dneva bolj temna nego noč mrtvašnice. Kakor ne mara več jetnik na prašno dvorišče in ostane v celici, zato ker sanja o poljanah, svetlih kakor paradiž.

Ob zidu je bila postelja z rdečo odejo; dobro se spominjam na tisto rdečo odejo, ki se je svetila čudno iz temè; dvakrat že je odevala umirajočega, nikoli še srečnega človeka. Pod oknom je stala miza, vsa pokrita s papirjem, knjigami, krušnimi skorjami, orehovimi lupinami in raztresenim tobakom.

Ko sem živel v tisti izbi, se mi je zdela tesna in majhna. Kakor vsem drugim, ki so kdaj živeli tam, se mi je zdelo, da mi tišči strop s silno težo na glavo, na rame, da se ne morem prestopiti, da ne morem geniti rok. In zdelo se mi je, da sem obsojen v tesno, nizko ječo, zazidan živ v mrtvašnico, kakor vsi, ki so pobegnili, da bi se skrili v temò teh vlažnih koridorjev ter umrli v trpljenju in sramoti . . . in mislil sem, da je zunaj svet velik in svetàl . . . Kako drugačna

se mi zdi zdaj tista izba, kako neskončno velika! Pred durmi se križajo koridorji v neizmernost, ceste, ki jim ni ne kraja ne cilja. In ceste, kakor so temne in puste, so obljudene do roba: in izba, kakor je neprijazna, je polna ljudi . . . in v vseh srcih živi misel, ne miruje ne dan ne noč: da je zunaj svet velik in svetel. Da napoči jutro, Velika nedelja, vstajenja dan

Tam, kjer sem doma, se razprostira ob leni vodi ogromna, črna hiša. Tista hiša je bila sezidana, da bi se rodilo v nji hrepenenje ter se izlilo v gorečih valovih čez prostrano zemljo. Dolga leta je že stala hiša in je čakala na svoje goste. Ko so prišli, so bile njih oči še vesele in stopali so zadovoljni po kamenitih stopnjicah. V izbi so se spogledali in so spoznali svojo usodo. Tako gre blazen človek z naglimi koraki in smehljajočim obrazom v svojo celico, a ko se zavrtí ključ, plane kvišku in bije ob duri s pestmi in z glavo: zunaj je svetel dan . . .

Če je zunaj svetel dan, ali če je noč, in če je celica tesna in zaklenjena, ali če

se razprostira brez konca od vzhoda do zahoda: srce je v ječi in sanja o svobodnem solncu. Prvi gost, ki je spal pod rdečo odejo in ki je umrl pod njo, je pobegnil mnogokdaj. Ne vem, kako se mu je posrečilo, ampak časih sem ga ugledal na cesti, tudi ob morju sem ga videl. In vselej se je vrnil v mrtvašnico, radovoljno je stopal po kamenitih stopnjicah in se je zaklenil in je bil bolj truden nego prej in silnejše je bilo hrepenenje v njegovem srcu. Zakaj luč, ki so jo videle njegove oči, ni bila luč njegovih sanj. Poslušali smo, ko nam je pripovedoval o svojih sanjah; in šli smo za njim, ko nas je prijel za roko ter nas vodil po kamenitih stopnjicah v mrtvašnico — zato da bi slutili luč, ki je oči nikoli ne bodo ugledale... Umrl je pod rdečo odejo, ob njegovi postelji pa so stali, ki so bili njegovi bratje in sinovi. Ob poslednji uri je bil njegov obraz poln groze: in v grozi je bilo spoznanje...

Kmalu je prišel drugi gost in je legel pod rdečo odejo. Ista odeja je bila, ista postelja, ista izba. In tudi hrepenenje je bilo

isto, prav tako močno in verno. Sanjal je o svetlih poljanah, ki se razprostirajo zunaj do belih gora, o kmečki hiši z visoko streho in zelenimi okni, in sam je stal na pragu, visok, rdečebrad, in si je prižigal pipo, ter se oziral po svojem živem bogastvu. Kar je bilo zelo čudno: verjel je, da so zunaj svetle poljane, bele gore, da stoji tam na holmu kmečka hiša z visoko streho in zelenimi okni; in še bolj čudno je bilo: verjel je, da bo stal nekoč na pragu, visok, rdečebrad, ter se oziral po svojem živem bogastvu. Tudi njega sem srečal nekoč. Šel je skozi travnike, ko je visoko rasla trava, njegov pogled pa je bil nemiren in plah. Nato se je vrnil v mrtvašnico; zakaj poljane, ki so jih videle njegove oči, niso bile poljane njegovih sanj; vrnil se je in nam je prepeval o lepoti dežele, ki je verjel, da je njegov poslednji dom. Tudi on nas je prijel za roko in šli smo radovoljni za njim, ko nas je vodil v črno izbo . . . Umrl je, mrtvašnica pa je ostala in zdi se mi, da je njenih gostov zmirom več.

Zakaj velika je in prostorna, cel narod lahko stanuje v nji. In kakor so ji zvesti stanovalci, tako je zvesta njim. Nameri korak, kamor hočeš, mrtvašnica te spremlja; vsa hodi s tabo, s svojimi temnimi, vlažnimi koridorji, z mirom trohnobe in s svojim edinim, strašnim blagoslovom hrepenenja. Srce ne živi več, samo še sluti; oči ne gledajo, samo še sanjajo. In senca, polnočen gost iz mrtvašnice, blodiš, ne vidiš se sam in nihče te ne vidi . . .

Tako hodi narod skozi večnost; nihče ga ne vidi, nihče se ne bo spominjal nanj . . .

*

To je pesem o lepi Vidi: umrla je, ker je bilo veliko njenega srca hrepenenje. Kadar sem slišal tisto pesem, me je spreletelo, kakor da bi bil slišal glas iz svojega srca, besedo, ki se je nikoli nisem upal izreči, misel, ki sem bežal pred njo . . . Lepa Vida je stala na produ, pa je prišla barka po sivem morju in lepa Vida je pobegnila, kamor

je hrepenelo srce. Res je sijalo tam južno solnce, res je bilo morje bolj sinje nego nebo, in res so zorele pomaranče na produ; lepa Vida je stala na zlatem balkonu in je jokala, lepa Vida je hrepenela nazaj k staremu možu, k otroku nebogljenemu . . .

In če bi se bila vrnila lepa Vida, namesto da je umrla? . . . Neumrljivo je hrepenenje.

*

Poznal sem jo; med nami je bila, ko so prihajali gostje v mrtvašnico. Še zadnjič sem jo videl v temni predmestni ulici; hušknila je mimo mene in me ni spoznala; zavita je bila v dolgo sivo ruto, sključena je bila, gledala je v tla in upal je bil njen obraz . . .

V tistih časih se nam je prikazala, ko je bilo naše hrepenenje tako močno, da je premagalo resnico. Komaj še smo videli črni zid, mrtvašnice nismo videli več. Naša dežela je bila majhna, na vsem obzorju obkoljena od visokih gora, ki ni segel čeznje

pogled iz doline. Niso nas veliko brigale gore; ker so bile človeške roke preslabe, da bi razmeknile hribe in prestavile mejo, smo zidali v zrak svoj svet; in če ni bil prostran, je bil visok... Močno je bilo naše hrepenenje in je premagalo resnico; to je bil velik blagoslov. Zakaj resnica je bila, da je bil tisti čas čas bede in sramote in da je bilo zapisano bolj razločno nego kdaj prej na vseh durih, ki so vodile v mrtvašnico in iz nje: Upanju se odreci!...

Zato se nam je prikazala; kajti mogoče bi bilo, da bi v pustem trenutku, posebno ob urah lakoti in smrti, segla malodušnost v naša srca in da bi oči izpregledale; in v spoznanju umrje hrepenenje... Tako jasno jo vidim, da bi ji lahko roko poljubil, kakor tebi. Njena polt je bila bela, toda skozi tenko prozorno kožo je sijala kri in na sencih, na rokah so se prikazovale nežne plave žilice; telo je bilo vitko in voljno kakor vrbova mladika. Njen obraz ni bil lep, a vsi smo ga ljubili; čelo je bilo visoko in svetlo, bela lica so bila nekoliko pe-

gasta, posebno ob nosu in pod očmi, debele ustnice so bile premalo rdeče, kakor brez življenja; še posebej pa se spominjam njenih oči: velike so bile, zmirom široko odprte, svetlosive, kakor brez barve, in vendar je sijala iz njih velika luč; tako sveti mesec v prozorni vodi, svetlejša kakor na nebu samem.

Sedela je med nami samo zvečer; časih je odprla duri, pogledala v izbo, pozdravila in šla. Vedeli smo, da je blizu, da hodi njen lahki korak po teh temnih koridorjih, da diha težki vzduh, ki je naš delež; in to je bilo dovolj. Kaj je vezalo mene nanjo, kaj druge, Bog vedi; šele pozneje, zelo pozno, smo zaslutili, kaj je bilo ... Videl sem tisto voljno, gibko, vitko telo, trepetajoče v nezavednem poželenju, in nisem videl ženske, nobeden je ni videl. Ni bilo glasu v mrtvašnici, ne luči, ne strasti; kako bi ljubili strahovi? ... Onadva, ki sta umrla pod rdečo odejo, sta sanjala o solnčnih poljanah, o šumnem življenju, in o belih gradovih in o devojki na balkonu in nikoli nisem slišal

lepših zaljubljenih pesmi, kakor sta jih prepevala v svojem hrepenenju. Z velikimi očmi sta sanjala, skrita strast je grizla v uzde; in ženska je sedela z njima za mizo in je zajemala iz iste sklede. Ni smelo biti drugače; če bi bila opazila košček resnice, je bila nevarnost, da bi ugledala celo.

Imela je ženina, človeka, ki je živel v mrtvašnici, zato da je imel bliže do groba. Pust in čemeren človek je bil, živel je v zaspianosti in lenobi in je govoril neprestano o imenitni prihodnosti. Med vsemi, ki so zapisane njih sanje na sivih stenah tiste izbe, on edini ni bil umetnik; zato je bilo v njegovih sanjah, ki so šle po ravni poti, toliko več bridkosti, zato je občutil v svoji nemoči toliko več sramú, srda in trpljenja. Poznal sem ljudi, ki so imeli manj duhovitosti, manj moči in celo manj sreče in ki so vendar dosegli s kratko, slabotno roko svoj cilj, niso ostali daleč za svojim hromim hrepenenjem. On je hodil po izbi v obnošeni suknji, roke v hlačah, glavo upognjeno in je premišljeval o imenitni prihodnosti, ki

se mu je svetila od daleč kakor komaj razločna luč. »Čas je . . . čas je . . .« Ozrl se je proti visokemu oknu in je hodil po izbi še hitreje. »No, glej!« se je ustavil pred njo, ko je odprla durī. »Torej jutri . . . jutri bo treba nekaj napraviti . . . No, le potrpi!« . . . Šele pozneje sem spoznal, da jo je resnično ljubil . . .

Ležal sem še in nisem vedel, če je še noč ali če je že jutro; v izbi je bil večer mrak. Na tleh sem ležal, na tenki blazini, in v postelji nad mano je ležal poet, ki je štirinajst dni pozneje umrl. Duri so se odprle in pogledal je v izbo starikav ženski obraz. »Kaj je ni pri vas?« — »Ni je!« — »Jezus Marija!« — Takoj sva vstala obadva in nisva izpregovorila besede. Verjela nisva, toda obšla naju je bila čudna bojazen. »Kaj je ni bilo domov zvečer?« — »Ne zvečer in tudi ne v jutro!« —

Z nobenim čustvom ne morem primerjati neizmerne osuplosti, ki smo jo občutili tedaj. Popolnoma nerazumljivo in protina-

turno je bilo, da je pobegnila. Iz naših sanj, iz našega polresničnega življenja se je nekaj iztrgalo, proti redu in pravici. Čutili smo se kakor okradene, po nedolžnem osleparjene. Prišel je v izbo ženin in njegov obraz je bil kakor iz sivega kamna. Postal je pred nami, pogledal nas je po vrsti in je hotel izpregovoriti. »Po pravici!« je zajeceljal, legel je na posteljo in se je odel čez glavo . . .

To se je zgodilo v februarju, takrat, ko se je pripravljala na poroko. Resno smo gledali na ženina in na nevesto, tudi onadva sta gledala resno in vsi smo se igrali, kakor odraslo dekle s punico; šiva ji pisano krilce, polaga jo v posteljo in jo odeva, a zardí ter skrije igračo, če stopi tujec v izbo. Nevesta si je šivala poročno obleko, ženin si je bil naročil črno suktnjo; ali to vse je ostalo med nami in ni bilo potreba, da bi nas bil motil kdo s svojo resnobo . . .

Pa je prišla nekoč zvečer, že pozno ponoči in je odprla duri nastežaj. Sedeli smo in smo gledali nanjo iznenadeni, skoro pre-

strašeni. Morda smo spoznali takrat, da je lepa, morda smo začutili prvi utrip bojazni. Stala je na pragu, oblečena v svetle pisane cunje; rdeče krilo s pozlačenim robom ji je segalo do kolen, na roki, goli do komolca, je rožljala neokusna, debela srebrna zapestnica in iz umetno počesanih las je visela klaverno že polovenela roža. Stala je na pragu, ves obraz še smehljajoč; toda počasi je izginil smehljaj pod sivo senco, pogled je bil plah, roke so omahnile ob život; samo ustnice so ostale še polodprte, kakor pri otroku, ki je prihitel vesel in ugleda zlovoljen obraz.

»Kje si bila?«

Za njo se je prikazal vesel, rdeč, življenja poln obraz in zvonek glas nas je pozdravljal.

»Na balu sva bila, gospoda!«

Vsi smo ga poznali, v tistem trenutku pa nam je bil tujec vsem. Na njegovem obrazu smo videli življenje, ki je bilo zunaj, in iz njegovega glasu smo ga slišali. Pogledal nas je, zamahnil je z roko in je šel.

Ko smo zaprli duri za njim, je stopil ženin k nevesti, gledal je pazljivo njeno pisano obleko, dotaknil se je umazane žide na rami, na prsih, ob pasu in je stopil za korak nazaj.

»Stran vrzi to!«

Zdi se mi, da je bilo na njegovem obrazu več bolesti nego studa . . .

To se je zgodilo v tistem času, ko sta se pripravljala na poroko. Drugi dan se nobeden več ni spominjal na njene pisane cunje, na njen smehljaj, na njen plahi pogled; in vendar je bilo vse zapisano tam. V februarju je bilo in zdaj vem, da se je zunaj že tajal sneg, da je bilo solnce topleje in da je puhtel iz nerazorane ravní opojen sopar . . .

»Zakaj je pobegnila zdaj?« je prašal poet, tako osupel kakor jaz. »Zakaj ne že tisto noč?« — Gledal mi je dolgo v obraz. »Kako je mogla pobegniti, kako iz te hiše?« je izpregovoril in ustnice so se mu tresle. »Močnejša je bila!« je odgovoril sam in se je okrenil, ker se je prestrašil svoje misli.

Misel je bila, senca misli, kakor obide pijanca, ki se vzdrami iz paradiža in se ozre z zaspanimi očmi. Glej, svet je tu, resničen, da ga prime človek z rokami, da hodi po njem in za čudo božje je ostudnost sveta natanko, do nohta tako velika kakor lepota paradiža; kolikor bolj je sijalo solnce, toliko temnejša je bila senca in kadär so zaspali topi možgani, trudni paradiža, je izginila ostudnost... »Zunaj bi morali živeti... lepo je morda zunaj!« je pomislil poet in grenkoba, ki je prej ni poznal, se je izlila v njegove sanje. Visoko med zvezdami se je ozrl in je začutil domotožje.

Čuden nepokoj je bil v naših srcih; prej so hitele misli v ravnem poletu, zdaj so frfotale nestalne v kolobarju, neodločne. Izprehajali smo se po polju, ki je puhtel iz njega pomladanji opojni sopar, in že smo se ozirali proti goram, ki so se svetile srebrne in zlate v februaraskem solncu; in ko se je mračilo, smo povesili glave in smo se vračali v mrtvašnico. Upanje je bilo globoko v nas vseh in vsi smo ga skrivali;

upanje in strah obenem. »Da bi se vrnila!... Povrne se morda že nocoj, že jutri rano!« — »Da bi se ne vrnila!... Lep je zunaj svet in svetla!« ...

Še zdaj ne vem, če je bilo vse, kakor sem videl, ali če sem sanjal še napol z bdečimi očmi. Ležal sem, roke pod glavo, in sem ugledal visoko na zidu blede jutranjo luč, ki je rumenela in se nižala. V izbi pa je bil mrak in težek vzduh je ležal na mojih prsih. Tedaj se je polagoma, komaj da sem opazil, premeknila kljuka in narahlo, tiho so se odpirale duri. Med durmi, čisto spodaj, se je prikazal njen obraz; sklonila se je bila globoko, držala je z roko za kljuko in je pogledala v izbo. Naslonil sem se na komolca in sem vzdignil glavo; spoznal sem jo in bila mi je bolj tuja nego v pisanih cunjah, v rdečem, zlato obrobljenem križu in s srebrno zapestnico. Oblečena je bila po modi, v svetlosivo, tesno obleko iz finega sukna, na glavi je imela klobuk s potočnicami in na rokah sive rokavice. In vse to se ji je podalo še manj nego pisane cunje;

nihče še ni nosil v mrtvašnici take obleke, niti o predpustu bi je ne oblekel. In sama je to vedela, zakaj plah je bil njen obraz in ves osramočen.

»Kako se ti je godilo zunaj, Vida?«

Stopila je v izbo in ni odgovorila. Skozi druge duri je prišel čevljar Damjan, zasmejal se je naglas in je zaklical na koridor. Ženin je pokazal v izbo kuštravo glavo, gledal je nevesto dolgo, kakor da bi je ne mogel spoznati.

»Kako se ti je godilo zunaj, Vida?« je prašal počasi in jecljaje, ker je bil pijan že navsezgodaj.

Slačila si je rokavice s tresočimi rokami, tako da so se trgali gumbi; rokavice so padle na tla in ko se je okrenila, je stopila nanje; vzela je iglo iz klobuka in tudi klobuk s potočnicami je padel na tla; nato si je odpenjala velike svetle gumbe na prsih.

Njene ustnice so bile napete kakor na jok, njene oči pa so bile suhe in so se ozi-

rale nemirne, prestrašene po nas vseh, od obraza do obraza. In ko je prišla mati, neumna in začudena, je prosila hlastno, s čisto neznanim glasom: »Dajte mi tisto obleko... mojo obleko mi dajte!«

Ozrla se je še po nas, tako je frfotal njen pogled, kakor prestrašen ptič v kletki, nato je šla. Videl sem jo še skozi široko odprte duri, prikazala se je na koridorju, v mraku, in je stala neodločna, roke še za hrbtom, na durih, glavo nalahko upognjeno. Imela je tisto zeleno, obnošeno, prekratko krilo, ki sem ga poznal, in staromodno jopo z visokimi rokavi; v naglici se ni bila prepasala in dva dolga trakova sta ji visela ob bokih; ena noga je bila še v čevlju, druga že v copati. Stala je in zdelo se mi je, da mi je gledala tako natanko v obraz, kakor jaz nji. Stopila je proti durim, nato se je naglo okrenila in je izginila v mraku. Šele pol ure pozneje sem jo spet videl, ko so jo potegnili iz vode; ampak takrat je bil njen obraz mrzel in oči, ki so bile odprte, so bile čisto bele.

Tisti večer nismo prižgali svetilke v izbi; poet je sedel na postelji in je brenkal na gitaro. Nobeden ni izpregovoril besede.

*

Ni mogoče pobegniti iz mrtvašnice. Ni res, da so debeli njeni zidovi, da je nizek njen strop, da so omrežena njena okna. Razprostira se v brezkončnost; kakor učaran hodi človek, beži, ceste se križajo, spenjajo se in se spuščajo, in ko se ustavi truden, ugleda kraj, kjer je bil nastopil svojo pot. Nikjer ni meje, nikjer duri. V svojem srcu nosi mrtvašnico in jo ljubi. Če bi mu Bog sam odprl duri, pokazal pot: »Pobegni!« — bi sklonil glavo in bi se vrnil v svoj dom. In hrepenenje samo je bolen cvet iz mrtvašnice; nikjer drugod ne more vzkliti in rasti. Neutešljivo je in jaz ne verjamem, da je utešeno v smrti.

Daleč sem zdaj, v deželi, kjer sije solnce na zelene poljane; in ti ne veš, kako mi je pri srcu, kako veliko in bridkosti polno je moje domotožje po mrtva-

šnici, po vlažni izbi in temnih koridorjih in po tisti rdeči odeji umirajočih. Povrnem se nekoč, vsaj ob poslednji uri, zakaj strah me je tujine . . .

*

To temno domotožje je bilo, Nina, kar sem videl nocoj v tvojih očeh, ko sem te nesel k oknu. Jaz vem, vzbudi se časih v tebi, na dnu srca, bolečine polno, kakor se je vzbudilo v meni to uro . . . Paradiž je pred nama, že stojiva na pragu, že so z žarki prepletene tvoje lase in v blaženi toploti trepeče telo . . . Zakaj stojiva? Zakaj se ozirava nazaj? Tam doli je črna zemlja . . . tam doli je najino trpljenje, ki sva ga tako ljubila . . .

O Nina, bolna si ti in bolan sem jaz! Strašen je ta mir brez časa in brez življenja; predaleč vidijo oči in pregloboko. Popotnik ne sme počivati: ozre se truden po svoji poti in strah ga je . . . Predolgo sva počivala in strah je omotil najine oči: ti si, ki si stala v mraku na koridorju, neodločna, roke za hrbtom, na durih, glavo

nalahko upognjeno; imela si zeleno, obnošeno krilo in staromodno jopo z visokimi rokavi; in gledala si mi tako natanko v obraz, kakor jaz tebi, z velikim, napetim pogledom, stopila si proti durim, nato si se naglo okrenila in si šla . . . In jaz sem bil poet, ki je sedel bolan na postelji, rdečo odejo preko kolen, in je brenkal na gitaro . . .

PETA NOČ.

Ostani v postelji nocoj, hladna je noč; in če ne' boš spala in če te bo strah, bom sedel ob tvojem vzglavju in ti bom pripovedoval lepe pravljice, bolnemu otroku . . .

Ko sem bil zunaj in je bil svetel dan, me je obšla nenadoma globoka bojazen. Brez vzroka — kakor se stisne srce na pokopališču ali v gozdu, ko se zavé tišine. Nič več nisem videl papirja pred sabo, roke so se mi tresle; šel sem na ulico; tam je bilo svetlo, ljudje so hodili mimo, vozovi so hiteli, meni pa je bilo kakor v gozdu ali na pokopališču. Spomeniki ob gomilah gledajo in govore; izza debla šepeče glas, strmé oči. Ko sem šel po ulicah, med ljudmi, se mi je zdelo (in še zdaj vem, da je bila resnica), da so se ozirali name s pomilujočim pogledom; toda hiteli so mimo, kakor pomiluje človek gobavca in beži pred njim.

Nobeden me ni ogovoril, toda pred mano in za mano so stikali glave in so šepetali. Hotel sem k njim, da bi jih vprašal; prišel sem in nikogar ni bilo, suknja je izginila za oglom in koraki so utihnili. Pomisli, kako veliko je bilo moje trpljenje: vsi so vedeli, kaj je bilo zapisano na mojem obrazu, vsi so vedeli, kaj je spalo v mojem srcu, jaz sam sem blodil in nisem vedel, kam bi hitel, kjé bi se branil. Poznali so mojo bojazen, jaz je nisem poznal . . . Prišel sem k tebi, trepetajoč sem stopil pred duri; skoro čutim, kam je gledal moj strah; čutim, izpregovoriti si ne upam. Vzdignil sem roko, da bi pritisnil na kljuko; roka se mi je tresla in je omahnila. Pritisnil sem narahlo, da bi te ne vzdramil; duri so bile zaklenjene . . .

Počasi mi je lezel po vsem telesu čuden mraz in sam sem čutil, kako se mi je obraz spačil; kakor da bi se videl zdaj v ogledalu: otrok, ki je ugledal v mraku, tik pred sabo, belo haljo in strmi in ne more kričati od groze . . . Okrenil sem se in sem stopal po stopnjicah tiho, po prstih, sam ne vem

zakaj; tako hodijo v mrtvaški izbi in vendar bi se mrtvec ne vzdramil, če bi kričali in bili s petami ob tla. Pod stopnjicami je stala postrežnica in se je razgovarjala s hišnico. Pogledala me je začudena, ko sem stal pred njo in sem premikal ustnice in nisem mogel izpregovoriti. »Kaj se je zgodilo, gospod?« — Ko sem se vrnil in odklenil duri, mi je tekel po obrazu in po telesu mrzel pot in sedel sem k tvoji postelji, ob vzglavje, ker so se mi noge tresle in se je izba zibala pred mojimi očmi . . . Pomisli, kako čuden strah me je bil spreletel, ko sem pritisnil na kljuko in so bile duri zaklenjene: zdelo se mi je, da si pobegnila. Videl sem te skoro, kako si se vzdignila v postelji, kako si vstala tiho, da je komaj zašumela blazina. Omahovala si, bolna, uboga; videl sem te, kakor senca na zidu, ki omahuje plašna in tiha in izgine brez sledú. Oblekla si tisto tenko črno bluzo, obula si tiste šolne, ki si jih imela takrat, ko sem te nesel v naročju v to izbo, ogrnila si ruto, da se je komaj videl tvoj drobni, beli obraz; in si

šla po prstih, in si zaklenila duri, zavrtila si ključ počasi, narahlo, da bi ne slišala postrežnica pod stopnjicami . . . Tako natančno sem te videl, kakor še v sanjah ne v strahu nisem videl človeka.

Sedel sem ob tvojem vzglavju; ti si spala. Nad tvojimi lici sem držal roko, tako blizu, da sem čutil njih toploto; dotekniti se te nisem upal, ne zato, da bi se ne vzdramila; v meni vsem, še v moji roki je bil strah; vedel sem, da bi bila groza v tvojem pogledu, če bi bila odprla oči — da bi si gledala iz obraza v obraz in bi si bila tuja . . .

Mirno si spala; ko sem držal roko nad tvojimi ustnicami, nisem čutil diha; tvoje oči so bile globoko pod čelom, trepalnice so bile temne in komaj vzbočene, črne vešnice so segale, se mi je zdelo, do srede belih lic. Gledal sem na tvoj obraz, na tvoje tenke roke, ki so ležale na odeji in neizmerna bolest se mi je oklenila okoli srca, okoli telesa; sam ne vem zakaj. Saj še misel ni bila, kar je šinilo takrat mimo srca, komaj

beseda je bila, mimogredé in napol izgovorjena. »Kaj bo tak njen obraz, kadar bo ležala mrtva pred menoj? Tak bo njen obraz, samo roke bodo sklenjene in se bodo oklepale razpela«

Šel sem mimo ogledala in moj obraz je bil truden in žalosten kakor tvoj.

Trudil sem se, da bi spoznal, odkod ta bojazen, ki sta je najini srci polni, ki gleda iz najinih oči in govori v najinih besedah. Kakšna bo usoda, kadar se izpolni, kakor jo prorokuje bojazen? Spoznal sem samo, da je bila vsa radost vstajenja, da je bilo tisto lepo velikonočno čustvo samo porojeno iz bojazni. Od začetka, od tistega trenutka, ko sva si prvikrat pogledala iz oči v oči, je bil najin delež nemir in strah . . . Glej, spala si in čisto blizu je bil tvoj obraz, ki ga tako ljubim, in čisto blizu so bile tvoje ustnice, tople, polodprte: zakaj se nisem sklonil, da bi te poljubil, da bi se doteknil prav narahlo teh toplih ustnic, teh belih lic, ali tistega kodra, ki je visel preko čela prav do trepalnic? Zakaj je bil tako

trd moj obraz, kakor okamenel od bolečine? In zakaj sem vedel tako natanko, da bi se prestrašile tvoje nenadoma vzdramljene oči in da bi me objela jokaje in trepetajoča? ... In vse, zdi se mi, kar sem sanjal in upal lepega, so bile blodne sanje siromaka, ki upa v raj, ker mu zemlja ni bila dodeljena ... Ni še dolgo, komaj ura se mi zdí, ko so bile moje besede še polne radosti in odrešenja; tako so še blizu, da jih slišim. Zdaj ni več treba, da bi tajil, kar govori moj pogled in kar odgovarja tvoj blede obraz in tvoja trepetajoča roka. Šla sva skozi noč, tesno objeta in sva prepevala o jutru in solncu, spogledala sva se in sva umolknila in bilo naju je strah

Šla sva . . . ali veš zdaj, zakaj sva bežala, molčeča, zasopla? Ali razumeš zdaj, zakaj naju je spreletela po prvem objemu bojazen, hladnejša od smrti? — Lahko bi bila šla počasi, roko v roki, po ulicah; nihče bi nama ne bil branil. Komaj še verjamem, da niso bile sanje, kar se je zgodilo tisti večer čudnega in nerazumljivega. Toda vse,

kar se je zgodilo, je bilo veliko znamenje in če bi ga bila razumela, bi vedela, kam drži najina pot.

S hitrimi koraki, ves poln veselega pričakovanja, sem stopil v temno ulico, ki je bila tvoj dom. Ali komaj sem zagledal hišo od daleč, me je zazeblo; ker sam nisem verjel svoji bojazni, sem se zavil tesneje v suknjo, stopil sem v žganjarnico in sem izpil požirek žganja. Mraz mi je bilo, da sem se tresel in so mi šklepetali zobjé; in vendar je bil večer topel in delavci so sedeli v žganjarnici razgaljeni in potni. Ob zidu, daleč od luči, je sedel postaren človek v višnjevi bluzi; ko sem se ozrl slučajno, sem ga ugledal v polumraku in njegove oči so strmele naravnost name. S srepim pogledom, napol zaničljivo, napol pomilovaje. Obrnil sem se v stran, toda takoj sem se spet ozrl nanj in on se je smehljal pod ščetinastimi brki. Delavci so se nenadoma vzdignili, prepirali so se še med durmi in so šli; izba je bila čudno tiha, temnejša, se mi je zdelo, in tesnejša. Človek ob zidu se je smehljal, da so se mu

tresli brki in mežikal je naglo z malimi, hudobnimi očmi. »Kaj morda vé?« sem pomislil; nič pregrešnega nisem nameraval in vendar me je spreletel strah, kakor hudodelca, ki ugleda tik pred sabo srepe, zaničevalne oči: »Čemu se skrivaš? Ne ubežiš!« — In kakor hudodelec, ki je truden zatajevanja in zakoprni, da bi se usoda izpolnila, sem vstal in stopil hitro proti njemu, ves vznurjen, trepetajoč. »Kaj hočete od mene? Kaj nameravate?« — On se je smehljal in se ni ganil; premeril me je počasi, ko sem stal pred njim, kakor otroka; in ko je izpregovoril, je bilo sočutje v njegovem glasu. »V tvoji koži bi ne bil rad. Saj sem jaz tudi izgubljen pes, ampak čisto navaden pes; ti pa imaš rdečo pentljo okoli vratu in bi ležal rad na blazini...« Molčal sem in sem se čudil. »Jaz, glej,« se je smehljal veselo, »se lahko podím tod po ulicah in nobeden me ne brcne, ker sem že tako mršav in umazan dovolj; tebi pa se bo še slabo go-dilo. Zatorej ne hodi po ulicah, ne goni se, temveč skrij se in čakaj, da pride ura!« —

Tako je govoril; nič ni bilo velikega za temi malovrednimi besedami, jaz pa sem se jih prestrašil, kakor da so mi bile razodele usodo. »Nič drugače, prav po starem: visoko si letal, zato boš nizko padel; že ovratnica te izdaje!« — Ob trezni uri bi se bil zasmel pijancu in bi šel; takrat pa sem se tresel pred njim, nisem mogel govoriti in se nisem mogel geniti. Moje bolne, blodne oči so videle drug obraz za njegovim, v temi, in slišal sem drug glas: »Ne hodi dalje, ne hodi nikamor, vse je brez koristi!« — »Odkod veste?« sem vprašal jecljaje. »Da te izdaje ovratnica?« se je zasmel. »Saj jo imaš prevezano!« »Utajil je resnico!« sem pomislil v svoji bolezni. »Neče govoriti naravnost!« — Šel sem počasi, trepetajoč, in mu nisem več pogledal v obraz. Ko sem stopil na ulico, sem se vzdramil, toda bil sem žalosten kakor nikoli. Mislil sem v svoji pameti, da me je bil, nepokojnega, zmotil pijanec s pijanimi besedami; toda srce ni hotelo in je bilo potrto ob predvečerju vstajenja.

Ko sem se bil napotil, sem nameraval, da storim, kakor sva se bila domenila. Stopim v vežo in te primem za roko in te povedem na dom, ki je pripravljen zate... Komaj sem prestopil prag, je skočil mimo mene človek ter izginil v urnem begu; debel stražnik je hitel za njim, toda že ob oglu je postal, zamahnil je z roko ter si otiral čelo. Kakor hitro je skočil mimo mene tisti človek, spoznal sem ga takoj: takrat, ko sem te bil prvikrat ugledal, je sedel na stolu, klobuk pomaknjen na tilnik, cigareto med zobmi. Tuj mi je bil takrat njegov surovi, od nizkotnega greha oskrunjeni obraz; zdaj pa sem vztrepetal v nerazumljivem strahu, ko je planil mimo; v tistem trenutku sem občutil globoko, da mi ni več tuj in da sem zvezan z njim za zmirom...

Šele zdaj te vidim, Nina; preveč so bile bolne takrat moje oči. Zakaj nisi prišla tako, kakor sva se bila domenila: da prideš v prazniškem oblačilu in da boš imela rožo na prsih; — in zdaj se spominjam, da sem bil tudi jaz izgubil rožo iz gumbnice; padla

mi je bila na tla, ko sem stal pred pijancem.

Prijel sem te z obema rokama; ti si se tresla in si me gledala kakor tujca.

»Nina!«

Tvoj obraz je bil ves bled; in nisi stala pred mano v prazniškem oblačilu; v dolgo sivo ruto si bila zavita, tvoji lasje so bili razpleteni, prevezani v naglici s črnim trakom; in rože ni bilo na tvojih prsih.

»Kam je šel?« si prašala in si se izvila iz mojih rok.

»Kaj tako me pozdravljaš, Nina?«

In si me objela, skrila si se pod mojo suknjo.

»Odtod!«

Kaj je bilo v tvojem srcu? Čutila sva obadva in nisva razumela in ne moreva izpregovoriti.

Šla sva hitro skozi vežo, na pragu pa si izpustila mojo roko in si se ozrla nazaj.

»Ne odtod!«

Kaj je bilo takrat v tvojem srcu?

»Le brž odtod!«

Tesneje sem te objel in hitela sva po temni ulici, zasopla, brez besede. Ulice so bile prašne, glasne, polne delavcev, ki so se vračali iz tvornic. Spominjaš se, kako sva hitela globoko sključena, zato ker nama je gnal prah naravnost v obraz. Držala sva se za roko in sva gledala v tla in vendar sva videla ljudi, ki so hodili mimo in visoke temne hiše, ki so strmele na naju, temni zid najine ječe. In vse ženske so bile kakor ti, kakor tvoj obraz, spačen v ogledalu: drobne, plahe, bolne, z nemirnimi očmi vprašujoče, bežeče Bog vedi kam in Bog vedi pred kom, brez upanja bežeče, iz temè porojene in koprneče v temò. In vsi moški so bili kakor jaz, kakor moj obraz, v ogledalu spačen: temni, nezaupni, ob studu pred grehom z grehom oskrunjeni, brodeči v gnojnico kletev v ustih in v srcu obup. Šla sva med njimi.

Cesta se je širila, hiše so se razmikale; veter je pihal močnejše in je bil hladan; že ni bilo več glasov, ne prepira, ne hripavega smeha; urni koraki so hiteli časih

mimo; stražnik se je sklonil, pogledal nama je blizu v obraz in je strmel za nama. Ob ulici so se zasvetile prve svetilke, še blede v polumraku . . . Zakaj si se me nenadoma oklenila s plahomočnimi, tresočimi rokami, zakaj si skrila obraz? Hušknilo je mimo, skoro se naju je zadela bežeča senca in stala sva, naslonjena ob zid, obadva trepetajoča, kakor učarana . . . Dva človeka vidim tam doli v mraku; ozri se, Nina, in videla boš sama! Dve črni senci, tesno oklenjeni, dvoje bledih obrazov, dvoje temnih oči, v noč strmečih. Spustila se je senca od druge, omahnila je ob zidu . . . Komaj so utihnili koraki, si se izvila mojemu objemu in nikoli nisem videl toliko trpljenja kakor v tvojih očeh, ki so prosile. Jaz nisem razumel tvoje prošnje in vendar sem čutil v srcu, kar si čutila sama; da sem bil spoznal ob tisti uri — krajše bi bilo trpljenje tvoje in moje . . .

»Ne dalje več!« si prosila; in časih, ko se naslonim ob tvoje vzglavje, slišim v sanjah tvoj glas, kakor sem ga slišal takrat.

»Ne dalje več!... Več mi ne glej v obraz in ne drži me za roko, tudi ne glej za mano, kadar pojdem in ne išči me več!... Glej, šel je mimo in jaz moram za njim, ker me je vabil z roko in mi ukazal z očmi; tam doli je moj dom, tja pojdem; tam umrjem, kakor je Bog hotel; ne glej za mano in ne išči me več!« . . .

Zakaj nisi šla? Zakaj si stala pred mano onemogla, trepetajoča, zakaj si se me oklepala zmirom tesneje, skrivala obraz na mojih prsih, da bi ne videla sence, če bi hušknila mimo, zadela se bežeča ob naju?

»Ne dalje več!«

In že si me prijela za roko, in si me vodila sama, bežeča z drobnimi, onemoglimi koraki, kakor preplašen otrok.

»Dalje!«

Cesta je bila že vsa samotna. Kadar se je prikazal človek od daleč, sva bežala na drugo stran; in komaj je izginil za nama in so utihnili njegovi koraki, si izpustila mojo roko in si strmela za njim. Prišla sva mimo svetlega, nezagrnjenega okna, ti si po-

stala in si pogledala v izbo. Na mizi je gorela sveča, po tleh so bile razmetane blazine in cunje in na cunjah so ležali otroci. Za mizo je stal človek v modri bluzi, razgaljeni na prsih; njegov obraz je bil grob, teman, čez nizko čelo so padali lasje do obrvi; desnico, črno, močno pest, je vzdigal visoko, ob zapestju se je bil rokav odpel in kitasta, porastla roka je bila gola do nad komolca. Globoko sklonjen je bil v pasu in je oklepal z levico vrat ženske, ki je napol stala, napol klečala ter slonela z glavo vznak na mizo, tako da sva videla čudno beloto njenih oči. Obadva sta molčala; tudi otroci so ležali na tleh, na cunjah in so molčali.

Gledala sva skozi okno, nato si stopila proti durim.

»Kam?«

Pritisnila si na kljuko in si mi pogledala v obraz z dolgim, plahim pogledom, kakor tedaj, ko je hušknila senca mimo naju. Tak je tvoj pogled, kadar se vzdramiš in pogledaš name in me ne poznaš.

»Pojdiva tja . . . tam si odpočijva!«

Nagnil sem se čisto blizu k tebi in sem videl tvoj obraz in sem se tresel.

»Saj tam je najin dom!«

Odprla si duri tako nalahko in hitro, kakor da naju je kdo pričakoval, odprl duri od znotraj. Hladen vzduh, poln trohnobe in smrti, nama je puhnil iz veže v obraz. Okrenila sva se ter hitela z bežečimi koraki po ulici.

Pot se je vzdignila, še tu tam je molčala samotna hiša v temi in nenadoma sva stala sredi pustinje, kraj gozda. Globoko pod nama se je zasvetilo mesto.

Ko sem te držal za obedve roki, si zdrsnila počasi, tiho na kolena in ko sem se sklonil, si mi omahnila v naročje. Klical sem te, ti pa si mi gledala v obraz in si se smehljala in me nisi slišala.

Pred nama je stal stražnik, ogromen človek z zabuhlim, dobrodušnim obrazom.

»Kaj pa vidva? Kam sta se namenila?«

Čudil se je in se je sklonil nižje, da bi naju videl.

»Kdo je ta bolni otrok? Kam sta se namenila? Samoten je ta kraj!«

Tuj glas naju je vzdramil; zazeblo me je, ti si vztrepetala v mojih rokah.

»Kam?« sva vprašala obadva napol še v sanjah.

Stražnik je zmajal z glavo.

»Če hočeta v mesto — tam je pot!«

Šla sva počasi, trudna... Kam je držala najina pot, kam sva bežala?... Čutil sem; zdaj vem... Kdo naju je vabil s temno roko, ko je hitel tiho mimo naju?... Nisem ga videl; zdaj ga poznam... Bežala sva... in od tistega trenutka, ko sva se bila napotila, do te ure naju ni izpustila njegova temna roka; na najinih obrazih je njegova senca, v najinih besedah je njegov glas. In že naju ni več strah, če se prikaže tam doli ob zidu, kadar ugasnejo vse luči...

Svetlejšje so bile ulice, ko sva se vračala. S sklonjeno glavo sem stopil čez tisti prag, na katerem sem te hotel pozdraviti, kraljico. Odprl sem duri in mraz je bilo v izbi, ki sem jo bil okrasil zate. Mirno si

ležala v mojem naročju, kakor sem te bil nesel po stopnjicah; tvoje mrzle roke so se oklepale mojega vratu. Položil sem te na posteljo, otroka, in meni samemu je bilo, da bi legel na tla in skrtil obraz v roke ...

Prižgal sem svetilko, vrnil sem se k tebi in sem sedel ob tvoje vznožje. Nikoli nisem videl tvojega obraza tako od blizu, v tako jasni svetlobi; pogledal sem te in nova, čudna groza se je vzdignila pred mano, kakor gora, temna do neba. Tvoje oči so bile zatisnjene, ležale so globoko v jamah; čelo je bilo svetlo in potno; lica, tako drobna in nežna, so bila usehla, a na ustnicah, vročih, napetih, kakor v ihtenju vztrepetavajočih, sem videl tebe vso in tvoje veliko trpljenje. Poklicati sem te hotel, skočiti k tebi, poljubiti te na ustnice. Toda glasu ni bilo iz grla in nisem se ganil. Pomisli, Nina: dasi so vztrepetavale tvoje vroče ustnice in dasi se je zganila časih tvoja tenka roka na odeji — se mi je zdelo, da sedim visoko na tvojem mrtvaškem odru, ob vznožju, in tako bolna je bila moja misel, da sem videl

sveče ob odru in venec nad tvojim belim čelom in v tvojih rokah črno razpelo . . .

Še je gorela luč na mizi, ko sem se vzdramil; ležal sem z obrazom na odeji in moja lica so bila mokra od solz; tako žalostne so bile moje sanje. Pogledal sem te in sem se začudil.

»Torej se je že zgodilo? Torej je že blizu vstajenje?«

Nič več te nisem videl na mrtvaškem odru; tvoja lica so bila zardela in tvoje ustnice so se smehljale. Prav narahlo, da bi te ne vzdramil, sem se dotaknil tvojih las, prav narahlo sem se dotaknil z ustnicami tvoje tenke, bele roke. In nato sem se ozrl, če je izba moja, če je tista izba, ki sem jo bil pripravil zate . . . In čudno, otroško, blodno veselje me je spreletelo; in s smehom, z otroškim, sem si očital sam: »Kaj tako si jo sprejel, tako si jo pozdravil na svojem pragu? Kaj je to vstajenje, kakor si ga mislil? Komu cveté tiste rože na mizi, za kóga je pripravljena večerja? In kje je glasna govorica, ki si jo slišal vsak večer,

vsako noč v sladkih, bdečih sanjah? In kjé je tisti zvonki smeh, da bi postal samotni človek pod oknom in bi začutil domotožje globoko v srcu? ... Kaj se je zgodilo?« ...

Stal sem sredi izbe in se nisem mogel domisliti. Pozna je že bila noč, luč na mizi je pojemala, na ulici so svetilke ugasnile. Ti si spala. Sopla si močnejše, tvoje čelo ni bilo več potno, ustnice so bile rdeče ... »Kako čudno se mi je sanjalo!« sem pomislil ... »Saj sem hotel praznovati vstajenje ... vse sem bil že pripravil ... in nato tiste sanje — ki niso bile v programu ... kakšne so bile tiste sanje?«

Nekaj temnega, neprijaznega je bilo v preteklosti, čisto blizu; neprijeten gost je bil pri meni in še sem videl njegovo suknjo, ki je pravkar izginila med durmi. Vedel sem, da je bil pri meni; poznal ga nisem več in še njegovega obraza nisem videl več v zaspanem spominu in tudi njegovega glasú nisem slišal.

Ti si se vzdramila; gledala si me dolgo z velikimi, mirnimi očmi, nato si se na-

smehnila. Pokleknil sem ob tvoje vzglavje in sem poljubaval tvoje roke . . .

Ne tisti beg, Nina, ne tisti strah, ne bridkost najinih src — vse tisto niso bile sanje. Najina radost, ko sva se poljubila trudna, bolna, najino upanje, pričakovanje velikonočnega jutra — to so bile sanje! Videl sem te danes, kakor si bila tisto noč, ko si ležala na mrtvaškem odru in sem sedel ob tvojem vznožju. Še v globljih jamah so bile tvoje oči, še bledejša, bolj usehla so bila tvoja lica in tvoje lepe ustnice so bile resne in stroge . . . Videl sem te in ko je onemelo moje srce od bolečine, sem spoznal, kam je držala najina pot, kam naju je vabila temna roka . . .

Ti me gledaš in udanost je v tvojih očeh.

Ne udanosti, Nina! . . . Nagni se k meni, vzdigni obraz, v oči mi poglej, čisto blizu! Ne udanosti, Nina! . . . Pred nikomur več ne bova trepetala, ne bova zaklepala več duri, ne zastirala okna; ne bova se ozirala v stran s prebledelim licem, kadar pride senca tam doli, postoji ob zidu, strmí v naju! Čemu

bojazen? Zaklenila naju je v ječo, dokler je nisva spoznala; odprla sva oči in temni zid je padel kakor megla pod solncem! . . . Trpljenje je bil najin delež, zapisan nama v doto in dedščino; in srce, malodušno, se je oklepalo dote in dedščine. Iz mraka porojena, iz gnusa in bolesti, sva se bala luči, sva koprnela, izgubljena otroka, po mraku in bolesti . . . Povej, ali hočeš nazaj? Ne izpustim te! Usoda nama je zapisala trpljenje in ponižanje; njena beseda, Nina, je plakat v puštinji! —

Treseš se . . . mirno in svetlo gledajo tvoje oči, kakor to mrzlo nebo, kakor te zvezde, ki ugašajo . . .

ŠESTA NOČ.

Ko sem se vračal danes domov, sem šel skozi park. Rad imam tisti čas, ko zapihajo hladni vetrovi in se podí po zraku rumeno listje. Malo ljudi se je izprehajalo in vsi so bili dolgočasni; gledali so mrko in so se zavijali v suknje; to so bili tisti ljudje, ki so spomladi veseli in jeseni žalostni; ne maram jih.

Prišla sta mi naproti moški in ženska; hodila sta vštric, toda tako daleč narazen, da bi se ne doseгла z iztegnjeno roko. On je bil suh, upognjen, jetičen; na njegovem izsušenem, izjedenem obrazu je bil mrzel, dolgočasen mir. Mir je bil tudi na njenih nežnih, čisto belih licih in v njenih očeh, ki so bile široko odprte, prazne, brez sanj. Stopala sta tiho, enakomerno, on je gledal v tla, s tenko palico je sunil časih v stran rumen list, ki je bil zafrfotal predenj na tla;

ona je strmela s tihim pogledom preko pokošениh travnikov, ki so se razprostirali onkraj parka; nalahko se je zibalo njeno sloko telo, črna boa se je vila v vetru pod njenim vratom in ob bokih.

Hotel sem mimo, ko sta me nenadoma pozdravila; zasmeljal se je obraz njegov in njen, popolnoma je izginil mir in mraz. Jaz pa sem se prestrašil; zakaj leto dni je bilo vmes in spremenila sta se v glas in lice in pogled, še kretnja je bila drugačna in hoja. Ne leto dni, življenje je bilo vmes.

Šel sem z njima in sedli smo na verando, v solnce.

Ona je vzdignila kozarec in ga je takoj postavila na mizo.

»Kaj si pil iz tega kozarca?«

»Sem.«

»Prinesite mi drug kozarec!«

On je iztegnil roko in je zalučil kozarec preko žive meje v travo.

Ona me je pogledala in se je zasmeljala; tedaj sem videl stud in zlobo v njenem pogledu. Njen obraz pa je bil vesel, njen

smehljaj sladak in zdelo se mi je, da je vsaka njena beseda, vsaka kretnja natanko premišljena; kakor na odru pred tisočerimi očmi.

»Zdravnik je prepovedal, da bi pila iz njegovega kozarca in on zdaj nalašč pije, kadar si naročim vina, pokusi celó vodó, predno posežem po čaši, prime v roko kruh, ki si ga odrežem... Ali ni to prijazno življenje?«

Tudi on se je smehljaj in zdelo se mi je, da so natanko naučene tudi njegove besede; režeč in mrtvaški je bil smehljaj na njegovih tenkih ustnicah, pod ščetinastimi brki, in kosti so stopile visoko iznad splahnelih lic. Sopol je težko, govoril je hitro in sunkoma.

»Nikoli ji ne pride na misel, da bi ne pila iz mojega kozarca, da bi ne jedla z mojega krožnika; pride ji na misel, kadar je človek zraven, zato da bi si mislil: Glej jo, nesrečnico, na bolnega starca priklenjeno! — Ampak jaz sem bolj zdrav nego ona!«

Zasmejala se je zvonko, pogledala me je postrani z veselim pogledom in ni odgovorila.

»Bolj zdrav! Ona je bolna, ne jaz! Zdravnik je rekel — zdravnik drži z mano — rekel je, da pojde ona prej nego jaz. Poglejte njene ustnice! Zbudim se časih ponoči, ona pravi, da sem kašljal in pljuval na odejo; pa je kašljala sama, sedela je na postelji in si je tiščala robec na usta...«

Smejale se je tiho, sunkoma in jo je gledal pazljivo, z napol topimi, napol prežečimi očmi. Čakal je odgovora z napeto, nekoliko plaho pozornostjo, kakor čaka borilec, ki je že truden in se trese v kolenih.

Okrenila se je malomarno.

»Saj ga vidite! In če to ni zadosti — saj ste ga slišali!«

Kakor je bilo premišljeno njeno lahko zaničevanje, tako premišljen je bil nenadni vzkrik.

»Doklej še!«

Smejale se je še zmirom, naporno sopeč, sklonjen globoko na mizo.

»Še dolgo! Še dolgo!«

Nenadoma se je zresnil njegov obraz; govoril je tišje in bolj počasi, pokazati je hotel očitno, kako resna in žalostna je stvar, ki jo misli razložiti.

»Poglejte to žensko in oglejte si jo dobro! Kakor se nosi, kakor govori, bi ji človek ne prisodil, da je vlačuga. Zakaj moja žena, ta ženska, ki sedi zdaj med nama, je vlačuga! Ali mislite, da govorim brez prevdarka? Le dobro besedo ji recite, pa pojde še to uro, kamor poželite! Moje noge so zdaj precej slabotne, zato ne morem venomer letati za njo. Komaj ležem, komaj zatisnem oči, že izgine, tako potihoma, narahlo, kakor tat. Jaz pa ne spim, slišim jo natanko; gre mimo postelje, postane in poslušaj, nato gre proti durim, pol ure pritiska na kljuko, zato da bi ne zahreščala, pol ure zaklepa duri. Časih sem hudoben, odprem oči in zakličem v tistem trenutku, ko stoji med odprtimi durmi; takrat prebledi in se trese in lahko si mislite, da me ne pogleda zelo prijazno . . . Zadnjič sem si kupil palico, dolgo, debelo palico, ki seže od postelje

do duri; tako sedim v postelji in se smejem in žugam s palico; ona kriči, joka, ne upa si proti durim in na tak prijeten način se igrava časih do pozne noči... Tako je, gospod: moja žena je vlačuga!«

Ona je vstala.

»Pojdimo!«

Okrenila se je k njemu z mirnim obrazom.

»Če hočeš, pojdi, ali če hočeš, ostani!«

Zasmejal se je spet in se je vzdignil trudoma.

»Pojdem! Pojdem!«

Oklenila se me je za roko in šla sva hitro; on je stopal omahovaje s tankimi, upognjenimi nogami, toda ostal ni za nama niti za korak, dasi je sopel naporno in se mu je svetilo potno čelo.

Gledala je v tla, da bi je ne izdal pogled.

»Pridite popoldne... proti večeru... zdaj pojde v krčmo, tam bo spal, ne pride kmalu... Da boste spoznali to življenje...«

Ko je umolknila, sem videl na njenih licih senco resnične bolesti. On je nakremžil ustna; vedel sem, da je razumel.

Šli smo dalje, ko nam je prišel naproti mrtvaški sprevod. Črna rakev z velikim belim križem je bila v vozu in na rakvi in na vozu so ležali kupoma dišeči venci z dolgimi trakovi. Za vozom se je vila procesija črno oblečenih pogrebcev; med njimi je šla ženska s prelepim črnim pajčolanom, ki je segal do tal; pod pajčolanom si je zakrivala obraz z robcem in telo je zadrževalo časih, kakor v ihtenju.

Trdo se me je oklenila njena roka.

»Da bi že jaz doživela tako lep pogreb, da bi že jaz nosila tako lep pajčolan! . . . Vsak večer molim, da bi me uslišal Bog...«

Govorila je naglas; njegovo telo je bilo še bolj upognjeno, sključeno v dve gube in se je stresalo v tihem smehu.

»Nikoli ga ne boš nosila, črnega pajčolana . . . ampak jaz bom nosil črn trak na klobuku . . . Z veseljem ga bom nosil!«

Nagnil se je k meni, položil mi je roko na ramo in mi je šepetal tako blizu na uho, da sem čutil smrad iz njegovih ust.

»Pridite zvečer v krčmo, . . . tam bom razložil . . . ona se ob tistem času zmirom cigani po ulicah . . .«

Ko sem šel po svoji poti, nisem videl, če je bila resnica, kar sem doživel, ali samo otročja, nespametna komedija. In če je bila komedija, tedaj je bilo za odrom neskončno, neznosno trpljenje.

Popoldne sem šel k nji. Ko me je pozdravila na pragu sem jo pogledal začuden. To ni bila več tista ženska, ki je sedela na verandi, ni bilo več zlobe v očeh, ne zaničljivega smehljaja na ustnicah, kretnje so bile lagotne in mirne in glas je bil mehak in ljubezniv kakor nekdanj; samo globoka, bolna utrujenost je bila na obrazu in je dihala iz telesa. To je bila tista ženska, ki sem jo poznal nekoč; takrat še ni bilo utrujenosti na tem belem obrazu in oči, ki so sanjale kakor zdaj, so sanjale bolj veselo . . .

Vidim jo kakor tebe; in čudno se mi zdi, da ti je bila takrat tako podobna. Tudi ona je bila napol otrok in tudi njene sanje, iz prezrelega življenja porojene, so bile čisto otroške. In tedaj se je zgodilo, da jo je prijel za roke in jo objel ter jo ponesel v naročju v svojo izbo, ki je bila pripravljena zanjo. Ko jo je položil na posteljo, je sedel ob njenem vzglavju, božal jo je po licih, po belih rokah, ki so ležale na odeji, in ona se je smehljala in je zaspala. Toda pomisli: ko se je vzbudila, je bila temna noč, in vse je bilo tiho v izbi; okno je bilo odprto in mesec je sijal v ravnih žarkih na posteljo. Ob oknu pa je bila senca, ki se ni genila. Pokrižal se je otrok in strah ga je bilo. S stene, iz mraka, je gledala podoba, bel obraz; dišalo je močno, kakor v zaklenjeni izbi, polni venečih rož... Zgenila se je senca ob oknu, prikazal se je obraz; luč je segla z nebá, iz noči in je narisala profil, tako strog in bel, tako bolan, kakor je samo nji mogoče, ki ne pozna glasu, ne radosti... Gledala je, ko je ležala na postelji, in si ni upala zaklicati.

Čegav je bil obraz, ki ga je bila narisala tako nenadoma noč iz noči? Videla je nekoč podobnega: prav isto čelo je bilo, iste obrvi, iste ustnice; toda zdaj so ležale obrvi globoko na temnih očeh, ustnice so bile tenke in stroge, v temne jame so splahnela lica... Gledala je in se je domislila in prestrašila... »Kaj tako sem ga pozdravila, ko me je sprejel na pragu? Kaj to je vstajenje?« ...

In zdaj še pomisli, Nina: kadar se je vzbudila, vsak večer, vsako noč, je bila senca ob oknu. Prišel je k nji in jo je poljubil in je bil ves žalosten.

»Kadar zaspiš, kadar je tako miren tvoj obraz, tako tih, kakor ta svetla noč, me pokliče glas od zunaj; ne poznam ga in moram ubogati... Nekoč sem videl otroka, bolnega, in rad sem ga imel. Videl sem ga ob oknu, ko je odbila polnoč in so sijale zvezde. Bel je bil njen obraz, tako bel in lep kakor tvoj in še lepše nego tvoje so bile njene oči, kadar so sijale zvezde v njih. Komaj je zapihal jutranji veter, so legle

dolge trepalnice na njena lica in trudno so zasople prsi; in komaj so utihnile ulice in je ugasnil večer, se je odgrnilo okno in zvezde so zasijale v vzdramljenih očeh. Ob jesenskem jutru, ko so oblaki prepregli nebo in je zapihal mrzel veter, so vzdignile štiri roke tisto drobno telo in so ga položile na posteljo. Nikoli več se niso odprle oči, nikoli več niso sijale zvezde v njih . . . Ko sedim ob oknu in gleda name svetlo nebo, se mi zdi, da je njena duša v meni in vse njeno trpljenje» . . .

In ko mu je pogledala v obraz, ji je bil tuj.

»Kaj to je vstajenje?«

Ob tistih nočeh je zahrepenela nazaj v temne ulice, v gnus in trpljenje . . .

Sedel sem na zofi, ona je sedela pred mano na nizkem stolu, roke sklenjene na kolenih, život upognjen. Okno je bilo zagrnjeno, iz mraka so se belila njena lica.

»Rekel je, da sem vlačuga in resnico je govoril. Vsako uro, kadar zatisne oči, vsak večer, kadar sedi v krčmi, pobegnem

na ulico. Ne v židani bluzi, ne v šumečem krilu; brez klobuka, z visoko friziranimi lasmi, v obnošenem krilu in lahki bluzi; tako pobegnem. In ne hodim po svetlih, glasnih ulicah; tja se skrijem, kjer je bil nekoč moj temni dom. Tam diši po žganju, slabem tobaku, po prestanem pivu in ple-snobi; tam je moj dom. Zmirom iščem človeka, ki sem ga videla pred davnim časom; teman in grob je bil njegov obraz in kadar je bil pijan, je ovil moje lase okoli roke in me je vrgel na tla; iščem ga in tako hrepenim po njem in ga ne najdem več... Šla sem nekoč in me ni bilo teden dni; takrat bi bila umrla, kakor umirajo tam: nepoznani, neobjokovani; in umirajo brez žalosti. Našli so me in jokala sem, ko sem ugledala izbo s preprogami in tapetami in mehko posteljo; jokala sem in sem ležala dolgo, on pa je sedel pred zaklenjenimi durmi in se je smejal«...

Vzdignila je glavo, pogledala me je z velikimi očmi in vse nekdanje sanje so živele v njih.

»Nisem ga ljubila, ko me je nesel v naročju v svojo izbo in tudi on me ni ljubil. O vstajenju sva govorila, o tistem lepem življenju, ki je samo nama usojeno — in vse je bila laž. Mislila sva, da sovraživa tisti svet, ki nama je bil dodelil toliko trpljenja — in ljubila sva ga od srca. Bežala sva tisti večer pred preteklostjo, pred usodo, ki sva jo poznala in pred življenjem samim — in obadva sva koprnela nazaj, z bridkostjo sva čakala, da bi se izpolnila usoda. Vse je bilo zlagano in zlagana je bila najina ljubezen, zoperna in gnusna komedija... Nič več nisva govorila o vstajenju, ne več o prihodnosti; molčala sva in sva opazovala natančno, lokavo drug drugega; v pogledu je bila nezaupnost, v srcu sovraštvo... Kadar je zapihal ob jutru hladnejši veter, sem se vzdramila in sem se ozrla proti oknu. — Da bi že posegle tiste štiri roke, da bi položile na posteljo to gnusno telo! — sem mislila in upala sem v trepetajočem srcu, da se roka ne gane več, da se ne odpró več oči... Kadar je bilo trpljenje preveliko,

sem mislila v svoji blodnji: Zakaj je bila laž .tista pesem o vstajenju? In če je bila laž . . . lepše bi bilo živeti v nji, nego v gnusni resnici . . . Zdaj vem, da bi ne bilo mogoče živeti. Otroške sanje so bile od začetka, nato so bile samo še besede; vere pa ni bilo nikoli. In komaj sva si pogledala v oči in sva spoznala, da ni bilo vere, sva občutila sovraštvo, tako globoko in odkritosrčno, kakor ga še nobeno srce ni občutilo. — Pobral sem te z ulice! — mi je očital. — Vrzi me na ulico nazaj! Na ulico hočem! — Ni mi odklenil duri, bolj se me je oklepil s sovraštvom, nego bi se me mogel z ljubeznijo. Zakaj tudi on je koprnel nazaj, v svojo oskrunjeno preteklost; ista je bila najina pot, skrita, zatajevana; zato sva se sovražila in zato sva hodila tesno oklenjena, zato sva si bila s pestmi v obraz in se nisva ločila« . . .

Naslونil sem se globoko na zofo in čutil sem, kako sem prebledel v obraz.

Njena lica so rdela, temno so gorele njene oči. Govorila je hitro in bolj sem

videl njeno bolelost v ognju njenih oči nego sem jo razumel iz hitečih, bolnih besed. Edino to sem razumel, čutil edino:

»Brez vere!«

Glej, zasanjala sta prihodnost in sta sanjala brez vere; vstajenje sta praznovala in nista verovala v vstajenje! . . . Šla sta skozi noč in gozd in sta zapela svatovsko pesem, ko je bilo srce polno strahu in bridkosti . . .

Nenadoma je vstala, okrenila se je in je stopila pred ogledalo. Ko je obrnila k meni obraz, je bil vesel in miren.

»To so bile mlade zgodbe . . . Človek bi rad . . . kaj? Sam ne vem kaj. Otrok, ki kriči po jabolku in ga vrže na tla in udari po roki, ki mu ga je dala« . . .

Točila mi je žganja; rokav je padel do komolca in zasvetila se je bela roka.

»Ali ne pijete žganja? Jaz se upijanim skoro vsako noč« . . .

Naslonila je obraz v dlani.

»Zdaj čakam . . . Že lani je rekel zdravnik, da mu je usojenih še komaj par mesecev;

ampak strahovito se vleče čas in jaz mislim, da si nalašč doliva življenja v tisti prazni kozarec . . . Saj je bil že takrat bolan; takrat pa je bila njegova bolezen še lepa in zanimiva« . . .

Tišji je bil njen glas, globok in blag.

»Takrat . . . šla sva kakor k maši . . . v nedeljo, skozi travnike . . . Zakaj ne pijete? . . . Zdaj je ostudna njegova bolezen . . . ali ste opazili? Še govoriti ne zna več, polovico besed je že pozabil . . . In tako lepo je govoril takrat . . . da ga sovražim še bolj odkritosrčno, če se domislím . . . Povejte mi po pravici: kedaj, mislite, da me odreši?«

Vstal sem in sam ne vem, zakaj je bilo moje telo tako slabotno in zakaj se mi je meglilo pred očmi, kakor da bi se bil vzdramil iz bolezni . . .

Še med durmi mi je pokazala levo roko, ki je bila otekla pod zapestjo.

»Sedela sem za mizo in sem brala, to roko pa sem iztegnila preko stola; on je ležal na postelji in slišala sem, ko se je vzdignil; nenadoma me udari s palico, da

sem omahnila od strahu in od bolečine; on se je naslonil na vzglavje in se je smejal naglas« . . .

Težke, kakor pijane so bile moje noge, ko sem stopil na ulico. Mračilo se je že; ko sem začutil v lica večerni hlad, sem se stresel, kakor ob grdem spominu . . . Nisem še prišel do krčme, ko sem se ozrl po ulici in je hušknila iz veže sloka ženska brez klobuka in brez ovratnika, v lahki svetli bluzi in obnošenem krilu; ni se ozrla in izginila je za oglom kakor senca . . .

V krčmi je sedel sam; izba je bila zelo velika, prazna in polutemna. Ko je vstal ter me pozdravil, sem se začudil starcu. To ni bil tisti človek, ki sem ga poznal še lani, slok, visok, še v življenju življenja željan, upognjen je bil, zgrbljen in koščen, zlovoljen starec, ki gleda z zlobnim pogledom v preteklost, samemu sebi nevoščljiv radosti, ki so minile . . . Vzdramil se je bil, ko je slišal duri, njegove oči so bile še rdeče in zaspane.

»Pozdravljeni! Lepo je, da ste prišli! Ali ste bili tam tudi? Kaj je povedala? Kaj se je

lagala vlačuga?... Saj vem, kaj se je lagala! Da sem jo zadnjič udaril po roki, nalašč, le tako zaradi zabave. Ampak nisem je udaril zaradi zabave; ni povedala, da mi je bila nasula v kozarec soli in popra; ne zaupam ji nič, lahko si mislite! Prinese mi kozarec, jaz pa nalijem psu v skledo, pes pokusi, kihne, zakašlja in izbruhne... Tam na polici, čisto zadaj skrita, je namreč drobna steklenica in v steklenici je bel prah, ki se mi ne zdi krščanski... Lahko bi se kdaj nenadoma zgodilo, takole po večerji... nobeden bi nič ne vprašal, ko sem že na konci... kaj mislite?»

Zakašljajal je in se je sklonil na mizo; ko je vzdignil obraz, so zasijale v čudni luči njegove oči.

»Ne bila bi človek, na tej zemlji rojen, če bi ne imela tistega praška na polici. Jaz bi ga bil že zdavnaj za tisto porabil, za kar je ustvarjen in bolj bi bil spreten nego je ona: poslušaj, gleda nezaupno, hodi po prstih, tako da ji pozna človek že na sto korakov nečedno skrivnost. Jaz bi ravnal

drugače: vesel bi bil in prijazen, odprl bi okno nastežaj, tako da bi sijalo solnce v izbo... in sredi vesele pesmi, v najtoplejši luči, v smehu in plesu bi natočil kelih . . . kaj mislite?»

Njegov svetli, nestalni pogled ni iskal odgovora v mojih očeh; iskal je usmiljenja in oprostjenja.

»Nikoli nisem ljubil te ženske. To je treba natanko premisliti, zapisati bi bilo treba . . . zakaj, kadar sem pijan, (in jaz, gospod, sem velikokrat pijan,) ne verjamem sam, da je nisem nikoli ljubil: zakoprnim po nji, kakor mladenič, vzamem klobuk in se opotekam domov in ko odprem duri, ji pljunem v obraz. Tako je . . . Koga sem ljubil takrat, kam sem koprnel, ko sem jo vzdignil z močno roko in sem jo nesel v naročju v svojo izbo? Nikoli ni tako živelo moje srce in njeno nikoli tako, kakor takrat. Komu je živelo, kam je koprnelo?... Takrat, gospod, sem praznoval svoje vstajenje!«

In ko sem ga pogledal, sem ga spoznal nenadoma in ves prestrašen. To je bil tisti obraz, ki sem ga videl sinoči v ogledalu,

ko sem šel preko izbe; ozrl sem se in nenadoma je stal pred mano človek, ves upognjen, star, čelo nagubano, obraz teman in zamišljen.

»Ko sem iskal roke, da bi se vzdignil ob nji iz teme svojega življenja, iz oskrunjene preteklosti, nisem mogel, nisem smel najti nobene druge, nego njeno; zakaj tudi ona me je iskala, najina pot je bila ista... Ni bilo mogoče drugače, gospod, kakor da sva se našla; kajti obadva sva bila obsojena«...

Stresel je z glavo, prijel je kozarec in je pil; roka se mu je tresla in vino se mu je razlivalo po prsih.

»To so mlade zgodbe... Morda sem si izmislil vse to šele zdaj... časih ponoči, ko ne morem spati in sedim ob oknu... Takrat si mislim, da bi bilo lahko drugačno to življenje in da ni bila čisto napačna tista misel o vstajenju... Kaj pravite?«

Jaz sem trepetal in grenka bolečina je bila v mojem srcu — kakor da je bilo moje vse tisto nizkotno, studapolno trpljenje, ki se je razodevalo pred mano, moje, od nekdanj meni

usojeno, že do dna izpito, zdaj šele spoznano.

Ne njemu, sebi sem zaklical.

»Kaj je to? Ali je to komedija, ali je resnica? Čemu se mučite? Če so ugasnile tiste mlade, blodne sanje, ko je napočil dan — zakaj ne pozabite nanje, ne živite ob belem dnevu, v resnici? Kakšno je to polnočno življenje, polno strahu, zlobe in prepolno neskončne bolečine, to nestalno, izgubljeno tavanje senc?« . . .

Gledal me je začuden, naposled se je zasmeljal.

»Tudi jaz sem že tako vprašal! . . . Ampak prazno je to vprašanje; odgovora ni . . . Vse, kar se je zgodilo, je bila navadna, majhna zmota . . . Varala sva drug drugega na tale znamenit način: pokazal sem ji mesec, klavern ščip in sem jo vprašal: Ali vidiš solnce, dušica? — Vidim! — je odgovorila in je pokazala na skedenj ob poti: Ali vidiš najin grad, prijatelj? — Vidim ga! — sem odgovoril modro in zelo lepo je bilo, dokler sva verjela drug drugemu. Ampak

mesec je mesec in skedenj je skedenj; zmotna je bila ta, da sva se preveč zanesla na svojo lahkovernost« . . .

Vzdignil je glavo in oči so se mu zasvetile od radosti.

»Zdaj moram domov, brž domov! Ali veste, kaj nameravam nocoj? Zdaj je ni doma, klati se po ulicah in misli, da se povrnem šele pozno v noč. Kadar namreč pridem, je vselej že v postelji in se dela, da spi; jaz pa vem, da še ne spi in da je skočila v posteljo šele, ko je slišala moje korake na stopnjicah. Kaj počne, kadar je sama doma? Zakaj upihne luč in skoči v posteljo, kadar prihajam? Nocoj jo zalotim. Zaklenem duri in se skrijem pod posteljo. In kadar pride . . . počasi bo zavrtila ključ, ozrla se bo po izbi, prižgala bo svetilko . . . in nato . . . zelo sem radoveden, gospod!«

Smejal se je tiho in se je oblačil.

»Ali bi me ne spremili? Pojdite z mano, skrijte se z mano pod posteljo! Lepa komedija bo!« . . .

Videl sem ga skozi okno, ko je stopal po ulici z urnimi, drobnimi koraki, suh, upognjen, omahujoč . . .

Zakaj me je spreletela tiha groza, ko sem stopil v izbo in sem te ugledal v postelji? Zakaj sem ti poljubil tenko, ubogo roko, kakor da bi te prosil oprostjenja? . . . Prišla sta mi danes naproti — kakor spomin pred smrtjo; in žalostno je moje srce in polno strahu . . .

ZADNJA NOČ.

— Odpri okno! —

Saj ne moreš vstati, Nina, in vihar je zunaj . . .

— Odpri okno! Tam stoji že tako dolgo in me čaka in me kliče. Odpri! —

Vihar je zunaj in trka na okno . . . Zatisni oči, Nina, sanjaj! . . . Kako je potno tvoje čelo in tvoje roke so vse mrzle . . . Ne zatisni oči, Nina, glej mi naravnost v obraz! Strah me je, kadar ležiš mirno in so tvoja lica tako bela in se ne ganejo tvoje ustnice . . . Zdaj ni več bojazni v tvojih očeh, mir je tam, tako tih in tuj, da si želim bojazni; zakaj življenje je bilo v nji . . . Nina! Nasmehni se, samo narahlo, samo ob robu ustnic! Zajokaj, tiho, samo da bodo lica vztrepetala! Reci besedo, samo v srcu jo reci, samo v misli, in slišal jo bom! Samo vzdih da bi obsenčil tvoje ustnice —

in vedel bi, da si še pri meni, da še stojim med tabo in med pragom! Mir je v tvojih očeh, na vsem tvojem obrazu, na tvojih tenkih rokah; in sega tiho v moje srce, tvoj mir, bela groza sega v moje srce . . . Nina! . . .

— Ali si videl to roko tam? —

Vihar je odprl okno, Nina.

Nikogar ni; vihar je odprl okno, njegova roka je bila, ki je segla v izbo . . . zdaj drsa po steklu s koščnimi prsti . . . ne more v izbo . . . Zasanjaj, Nina! Sedel bom ob tvojem vzglavju do jutra in nič me ne bo strah, da bo tako tih tvoj obraz in da bodo zaprte tvoje oči; vedel bom, da se odpro ob zori in da bodo pogledale name; tvoje tihe, molčeče oči . . .

Odeni se, tesno se zavij, in skrij tudi roke, te uboge, mrzle, ki jih tako ljubim . . . Nič se ne boj, Nina; kmalu bo utihnil vihar, še to noč, in zvezde te bodo pozdravile . . .

Ostani pri meni; ne s pogledom samo, ne z roko, še s srcem se me okleni, z vso mislijo . . . Zdelo se mi je, da sem vse

spoznal, da sem pogledal v lice usodi, ki se izpolni nekoč in zdelo se mi je, da jo počakam z močnim srcem. Zdaj sem zaslutil njen korak in preslab sem, da bi nosil to bolečino; Bog se je zmotil, pretežka je ta butara za moje rame . . . Ostani pri meni! . . .

Daj, Nina, da poljubim tvojo roko, da poljubim vsaj tvojo odejo za ta usmiljeni smehljaj! Če ne z mislijo, če ne s srcem, bila si pri meni s tem smehljajem — šla si mimo in si se ozrla name in si me pozdravila . . .

O, Nina, hvaležen sem ti za smehljaj in hotel sem te nekoč vso — to tvoje telo in ves tvoj pogled in vse tvoje misli! Zdi se mi, da sem bil še pred tednom dni graščak; in danes sem berač. Tako udano je že moje srce, da sem hvaležen, če smem beračiti na pragu hiše, ki je bila nekdanj moja . . . Tako hitro je izginil tvoj smehljaj; toda, Nina, ne bodi jezna, če se pritožujem; čakal bom potrpežljivo, do jutra, ali do jutri, do večera, da se povrne smehljaj . . .

Nič ti nisem očital, ko si mi prišla nocoj naproti; tako udano je že moje srce . . . Kam

si hotela, ko so se tresle tvoje noge in si iskala stene z rokami? Nisem te vprašal, kam si hotela. Nisem te vprašal, ker sem vedel v svojem srcu in ker sem se bal odgovora . . . Ne odgovori, Nina, nečem te vprašati! . . .

Že ves sem bil žalosten, ko sem prihajal; daleč sega senca bolečine in ugleda jo človek, ko še komaj sluti bolečino samo. Videl sem to hišo od daleč, tudi odprto vežo sem videl in si nisem upal dalje, ker me je bil spreletel mrzel strah. Samo še sto korakov je bilo do veže in mislil sem natihem, kakor da bi bila rešitev v tej misli: samo še sto korakov, tako vidiijo moje oči; ampak moje oči so se že velikokrat lagale in zakaj bi se ne lagale nocoj? Pojdem zdaj, pojdem zmirom dalje in hiša bo zmirom tako daleč, zmirom sto korakov in nikoli ne bom ugledal groze, ki je tam za durmi in čaka name s prežečimi očmi. Tako sem mislil . . . In sem šel in bilo me je strah, ker se je hiša bližala kakor sem se bližal jaz. V svoji malosrčnosti sem se vrnil, krenil

sem v drugo ulico, da bi več ne videl tiste temne veže, ki je gledala naravnost name: Zdaj pridi, zdaj je ura! — Jaz pa sem odgovarjal: Saj ni še večer, saj še ni noč; pol ure še lahko čakam, predno se usoda izpolni, pol ure, vsaj še pet minut; malo še pogledam sem, v to žganjarnico, ki je tukaj na oglu že od nekdanj in ki še vedel nisem zanjo; malo še stopim tja, v tisto krčmo, ki je še nikoli nisem videl in ki so jo izdali nenadoma veseli glasovi. Šel sem v žganjarnico, smrad je bil tam in stud in na tla mi je padel kozarec, še predno sem se ga dotaknil z ustnicami; človek v modri bluzi — videl sem ga že nekoč — je sedel v kotu, v polumraku, in se mi je smejal naravnost v obraz. Šel sem v krčmo; tam je bila izba velika in prazna, samotni človek je dremal za mizo; ko sem zaprl duri, je vzdignil obraz in spoznal sem ga v svoji blodnji; jetičen obraz je bil, teman in zloben. Nagnil je glavo, zakril je oči z dlanjo in je dremal dalje. Saj ni še čas! — sem mislil. Saj ni še noč! — Šel je nekdo mimo krčme,

mimo okna in je zaklical: Čas je! — Delavec je pač bil; ali pijanec; ali morda človek, ki hodi za mano od rojstva. Odprl sem duri in nisem videl nikogar.

Trudne so bile moje noge, kakor od dolge poti; in moja glava je klonila, ob životu so visele moje roke... Šel sem in se nisem ozrl proti veži; videl sem, kaj je bilo tam zapisano: Rekel si v svojem srcu, da ne prideš več; mislil si, da pobegneš še to uro; ampak od začetka je bilo usojeno, da se vrneš! — Jaz sem odgovarjal malodušen in v svoji malodušnosti neodkritosrčen: Od začetka že sem mislil, da se povrnem; ničesar se ne bojim, ne poznam strahov in nikoli nisem veroval vanje. Če je čas, da se izpolni usoda, naj se izpolni in pogledal ji bom naravnost v lice; nisem bojazljivec, da bi bežal pred poslednjim trpljenjem; dovolj sem že nosil, zadel bom še to butaro...

Noge so se mi tresle, ko sem prestopil prag. Veža je bila temna, od stopnjic pa je sijala luč, ker so bile duri nastežaj odprte.

Še predno sem vzdignil glavo, sem te videl; videl sem te že na ulici, ko me je obšel strah in ko me je za hip spreletela misel, da bi se ne vrnil več in da bi pobegnil daleč, zato da bi te ne ugledal z bdečimi očmi... Stala si nad stopnjicami, z rokami si se opirala ob zid in tako si bila oblečena, tudi tiste šolne si imela, kakor takrat, ko sem te nesel v naročju v to izbo... Mirno si stala, ko sem ti šel naproti in brez bojzani si mi gledala v oči, ko sem stal trepetajoč pred teboj.

V tistem trenutku se je izpolnilo, kar je bilo usojeno od začetka, kar sem slutil v temnem strahu že tedaj, ko sem še sanjal otroške sanje o vstajenju in ljubezni. Toda očitanja ni ne v ustih ne v srcu, tudi ne prošnje.

Ko je klonila tvoja glava in si omahnila ob zidu, sem te vzdignil v naročje in sem te nesel v izbo; ledene so bile tvoje roke in trepalnice so legle globoko na oči. Položil sem te na posteljo in zdi se mi, da sem zaspal tudi sam, čudno spanje brez

sanj in počitka; zakaj noč je bila, ko sem se ozrl.

Klečal sem ob tvojem vzglavju in sem se poslavljal od tebe, od vseh lepih sanj, od upanja in od prihodnosti. Brez očitanja sem se poslavljal.

Brez očitanja in brez solza si bova podala roko. Ustvarjenima za temo, nama ni bilo usojeno, da bi gledala solnce. Za trpljenje ustvarjenima, iz trpljenja porojenima, nama ni bilo dodeljeno, da bi uživala čisto radost, o kateri sva sanjala za hip v nespametnem, predrznem upanju. Podala si bova roko in se bova vrnila v noč in kvečjemu da se bova nasmehnila ob spominu na predrzno upanje . . .

Kmalu bo utihnil vihar; in kadar bo zunaj topla mirna noč, boš vstala in mi boš podala roko in jaz sam ti bom odprl duri in te bom spremil do stopnjic. Ali predno se to zgodi, Nina, pomisli časih, da te ljubim, s tisto veliko, trpljenja polno ljubeznijo, kakor ljubi jetnik solnce, berač bogate sanje! Poglej me časih s prijaznim pogledom,

kakor si me pogledala nekoč, nasmehni se
časih . . .

Poglej me, Nina, samo za hip odpri
oči, samo za hip se nasmehni . . .

Nina! —

Kdo umira v tej izbi, ženska, da priži-
gate svečo? —

Nina! Tako mrzla so tvoja lica, do
mene puhtí njih tihi mraz; zakaj ne pustiš,
da bi te ogrel s poljubi? Saj ni potreba,
Nina, da bi uslišala prošnjo berača, ki kleči
pred tvojim pragom; nič več ne bom go-
voril o ljubezni, zaklenil bom svoje srce, da
ne boš slišala njegovih prošenj, ne videla
njegovega trpljenja . . . Samo nalahko odpri
oči, samo z ustnicami zgani, da se bom
razveselil: Nina je pri meni, ni še prišla ura
samote, še se lahko dotaknem njene roke,
njenega krila . . . Reci, Nina, da si pri meni . . .

Kdo umira v tej izbi, ženska, da klečé
ljudje na pragu? Komu prinaša duhovnik
sveto popotnico? Zaprite duri! —

Samo še enkrat, Nina, samo še v slovo
mi podaj roko, zato da bom imel dragocen

spomin: brez očitanja in brez solza mi je podala roko, sam sem ji odprl duri in sem jo spremil do stopnjic . . . in še nasmehnila se je morda, tako narahlo, da žalostne oči niso videle in je samo slutilo hvaležno srce . . .

Ne dotikajte se je! Čemu razpelo v njene roke, čemu venec na njeno čelo? Jaz sam jo spremim . . . ni mi še podala roke, ni se mi nasmehnila . . .

Nina! Nina! —

EPILOG.

Šel sem iz mesta ob zgodnji spomladi, ko je bila presvetla solnčna luč še tuja zemlji in očem. Za plotom je še ležal sneg, pokrit z umazanim prahom; drevje je stalo golo in mirno, svobodno je lila svetloba skozi pusto vejevje. Tako je sijalo solnce v to prazno srce — skozi pusto vejevje, ki ne bo več poganjalo popkov in mladik.

Tuja je bila luč mojim očem, toda kar sem ugledal, sem spoznal in razločil jasno kakor nikoli poprej. Moje oči so bile nekoč zastrte: gledale so, kakor je ukazovalo srcé; moja žalost je razprostrla sence do neskončnosti, moja radost jih je izbrisala in če je bilo nebo oblačno od izhoda do zahoda; čudno povečano in čudno pomanjšano se je gibalo življenje tik pred mano; fantastične kretnje fantastičnih senc, ki so prihajale tiho in tiho ugašale na razsvetljenem platnu. Zdaj ni več ne žalosti v

mojem srcu ne radosti, daleč, daleč je zdaj življenje in razločim ga v tej hladni mrtvi luči, kakor ga nisem razločil prej . . .

Kedaj se je zgodilo? Odprl sem oči; okno je bilo samo napol zastrto, zunaj je tiho naletaval sneg, nebo je bilo sivo, strehe pa so se žarko svetile. Stopil je nekdo v izbo, z opreznimi koraki je stopil k postelji, in tudi jaz sem mu gledal naravnost v lice; obadva sva molčala. Nato sem se obrnil v steno; nisem bil ne vesel ne zlovoljen, da je stal ob postelji in vendar se mi zdi, da je bil človek, ki sem ga ljubil nekoč. V tistem hipu sem spoznal natanko, vse sem spoznal, kar je bilo, vse svoje čudne blodnje — ali tuj mi je bil blodni poet, nisem ga lepo pozdravil in tudi prestrašil se ga nisem, moje srce je bilo mirno in obrnil sem se v steno, kakor pred človekom, ki sem ga ljubil nekoč . . .

Šel sem iz mesta ob zgodnji spomladi; tiho je bilo; še ponoči je stresal zemljo vihar, zdaj so bili na nebu tenki beli oblaki in se niso genili, še zemlja, zdí se mi, ni dihala.

Prišel je mimo siroten par; starec ob palici, upognjen, v težko suktnjo zavit; solnce je sijalo na sivi obraz kakor na lobanjo ob gomili; s koščnimi, tenkimi prsti se ga je oklepala starka, vsa zavita v dolgo črno ruto; pokimavala in stresala je z glavo, oči so mežikale in so se bale luči. Postal je starec, zasenčil je oči in ni gledal nikamor.

»Lepa spomlad bo letos, lepo poletje... V nogah čutim, šel bi v hribe... Letos, Tončka, pojdeva v hribe«...

»Tudi jaz bi šla, Janček... ampak zdi se mi, da se staram«...

Zelo se je začudil starec, široko je odprl oči.

»Ne bodi čudna!... Letos pojdeva v hribe«...

Prišlo je mimo dvoje moških, črno oblečenih; eden je nosil pod pazduho drobno belo rakev, nosil jo je zibaje in lagotno, kakor hleb kruha. Za njima je hitela mlada ženska, oblečena v preohlapno in predolgo, izposojeno obleko; s premočenim robcem si je brisala zabuhli, objokani obraz.

In starec je stal in se je čudil; starka je stresala z glavo.

»Tako mladi . . . umirajo!«

»Tako mladi!«

Šel sem dalje; tam je bilo pokopališče.

Naravnost na prostrani, z belim peskom posuti prostor pred pokopališčem je sijalo solnce in žareče se je svetil zid visokih zidanih vrat. Kakor na svatbo sta se zibala črna moška in bela rakev pod pazduho se je svetila kakor v bel prt zavita potica.

Med grobovi, med belimi spomeniki, med zelenimi gomilami — sami veseli obrazi; še to noč, še to jutro morda so bili žalostni in objokani; zdaj je sijalo solnce in je posušilo vse solze; pod črnim pajčolanom so se smejale jasne oči.

Tam grobovi pozabljenih, iz temè v temò pokopanih; zgodnja trava je pogajjala iz samotnih gomil, samotnih, morda šele včeraj nasutih. Dvoje delavcev je sedelo ob izkopani jami. Obadva še mlada; roke težke, na debelo s prstjó obložene, tudi

obleke prstene, kakor da sta bila vstala iz zemlje; in svež, topel, kakor živa prst je bil obraz. Čakala sta južine. Nenadoma pride tovarišu na misel, oprezno iztegne roko za hrbet, zgrabi nalahko pest prsti in jo zaluči sosedu na glavo; zasmeje se sosed, zgrabi prst in jo zaluči tovarišu v obraz. Takoj skočita obadva, objameta se s krepkima rokama, napno se gibka telesa, glava sloni ob glavi, kuštravi obedve, rdeči in potni, nagne se kip, roké se vijó tesneje, strese se kip nenadoma in se zruši v jamo; iz jame, iz groba vesel krohot, prikaže se dvoje veselih obrazov, dvoje prstenih teles — vzrasla sta iz žive zemlje.

Prišla je ženska, prinesla je južino. Ugledala je od daleč kuštrave lase, vesele oči, in zasmejal se je tudi njen obraz. Sedeli so ob izkopani jami vsi trije in solnce je sijalo nanje.

Šel sem dalje, tja, kjer so bile sence bolj globoke, kjer so spali zaničevani in zavrženi. Na belo peščeno stezo je sijalo solnce, komaj par korakov daleč, ob zidu,

pa je ležal sneg. Iz malomarno nametanih, neoskrbljenih, valovitih gomil so poganjali zvončki.

Natanko v meji med senco in solncem je stalo dvoje otrok; rama in roka in pol krila je bilo že v senci, lica pa so se svetila v žarki, glasni luči, z lasmi se je igralo solnce in iz oči je gorelo. Stala sta si nasproti, fant in dekle. Ona roke na hrbtu, glavo nalahko upognjeno, pristrižene, pšenično svetle lasé na ramah, na čelu, v obrazu; in v laseh, nad sencem, modro pentljíco; njene oči so se smejale hudomušno-prezirno, pol plaho, pol predrzno; rdeče krilce je segalo komaj do kolen. On je tiščal obedve roki v žepih; stal je nekoliko postrani, tudi kodrasta glava je bila nalahko nagnjena; na vzdignjenih ramah, na napetem, nežnem, narahlo zagorelem tilniku, na vsem slokem telescu se je poznalo, da je pripravljen na vesel, hudomušen boj; ustnice so se smehljale nekoliko pomilovalno in zelo prezirno; v očeh pa je bila sama živa radost.

Nenadoma je skočila ona, prijela ga je z obema rokama krepko za lase, obadva sta se zasmejala zvonko in sta v tistem trenutku ležala na gomili. Tudi on jo je bil zgrabil za svetle lase in pentlja se je odvezala, toda na pestéh se je videlo, da ni držal krepko; takoj je izpustila tudi ona, uzravnala se je in je klečala pred gomilo, on je še ležal in se je smejal.

»Zakaj nisi lasal?«

Vprašala je resno, ves njen obraz pa se je smejal, čudna, prelepa luč je kipela iz njega.

»Nočem!« se je smejal.

V njenih očeh je vzkipel otroški srd; skočila je nanj, kakor je ležal in je zakopala drobne sključene prstke v njegove kodre; solze so mu stopile v oči in smejal se je zmirom glasneje. In ko se je smejal, je izpustila, stisnila mu je lica v dlani, tudi on jo je objel okoli vratu in poljubila sta se na ustnice.

Nato sta vstala. Ob gomili je ležal prazen lonec za cvetice z veliko luknjo na

dnu; šele tedaj sta ga opazila. Takoj sta pomislila, sedla sta drug drugemu nasproti, lonec v sredi, na tleh; napolnila sta ga z vlažno prstjó, on je z veliko opreznostjo izgrebel zvonček iz gomile in tako sta ga presadila; obadva sta si umazala lica, roke in obleko z mokro prstjó in obadva sta bila tiha in mirna . . .

Dalje sem šel, nisem maral življenja; k tistim sem šel, ki spé v najgloblji senci, ker so si bili zaželeli počitka; najslajše so njih sanje.

Šel sem, nisem maral življenja in tudi ono samo se ni brigalo zame in me ni videlo, ko sem šel mimo; obadva, jaz in življenje, sva vedela, kje je moja družba . . .

